

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ

ԲԱՆԱԿԱՆ

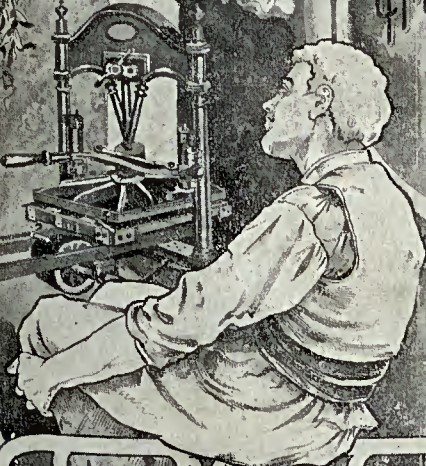

ԿԻՍԱՄՆԵԱՅ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱԿԱՆ

327 ՏՈՒՇ
1902

ԹԻՒ 42 - ՅՈՒՆԻՍ 15

ԽՍՐԱԳԻՐ-ՏՅՈՐԵՆ
Խ. ՄԱՍԴՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
ԻԶՄԻՐ

M. M. HASGALIAN CAL. Smyrna

au couvent des R. R. P. P. Mechicharistes

ԲՈՎ ԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր Բանաստեղծութիւնը	Ռ. Զարդարեան	521
Անկապ Ծօսքեր	Կարօ	526
Հայրասպանը	Դնեկ	527
Վերջապոյտն Ետք	Գ. Շահինեան	533
Ընկերաբանութիւն	Մ. Թապագեան	534
Ակնարկ մը՝ Յեռաբանութեան վրայ	Ա. Պալպագեան	538
Ալբիւմիս Մեջէն Բէ-շահ-Բէ-շահ (Հեապարիւր)	Ժարհաս Նօրիս	542
Վերջին Արար	Կ. Ստեփանեան	547
Ճերմակ ու Սեր Կանչի Զար-Բէ-շահ	Նորհան	552
Արարող	Ա. Ա. Մ.	555
Քաղաքական		558
Սիրուն Նուեր մը		560

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Ինչպէս արդէն ծանուցած էինք ասկից յառաջ, Տպարանս ստացած շինելոյ աւելնալերցին կասարեւորութիւններով օժտեալ ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅ ևր, նաեւ նոր քառեր, հրաւեր կ'կարդանք, ինչպէս Իզմիրի Արգոյ Հայ Հասարակութեան, նոյնպէս եւ մեր հեռաքնակ յաճախորդներուն եւ Մեծ. հեղինակներուն թէ պատրաստ ենք սպազել խիստ դիւրանաւցելի գիւտերով զրֆեր, տեղեկագիրներ, յայտարարութիւններ. նաեւ վաճառականական աւելնեալ գործեր թէ Տաճկերէն, թէ Հայերէն, թէ Յունարէն եւ այլ շեղումներով:

46 ՄԹԵՐԱՆՈՑ — ԴԵՂԱՐԱՆ 46

ՖԱԼՊՕ

ԶՄԵՌՈՒԱՆ ԱՊՐԱՆԲՆԵՐ

Մարիս ձկան իւզ՝ ձերմակ, թարմ և բնաիր տեսակէ, մեծ աքանակ և օխայով. — Անյանի. Հնդկաստանի, Պարսկաստանի և Գոնդարի թէյ օխան 14 գրանջն միտալ դանազան գիներով. — Ամեն տեսակ քիմիական և զեղազորման արտադրութիւններ, ինչպէս Իսթրա. Պրօթա. Էթիէր, Լաւա. Վէլի. Իաւա. Փէլի.՝ գանազան գործարաններէ երած, ամանով և քիւլոյով. — Համեմմներ, ինչպէս կասիա (Բարլի), պղպեղ, մեխակ, մշկնկոյղ, Վա-նիլայի իւզ, Բէրուի արքայական բինքինա, ևն. — Անգլիական մանանեխ՝ բնաիր տեսակէ. — Պարսկական հինայ՝ սեռ կարմիր:

Արեւստաւորներու վերաբերեալ ամեն տեսակ նիւթեր, ինչպէս ձուկի սոսկնձ, ալքոյ, քնարակ, արջասպ, արջայտջուր:

Վիրակապներ (bandage) գիրին և հանգիստ կերպով գործածելի, նաև խիստ գիւնացիուն. — Զանթայի բրնձաբոցի՝ բնաիր տեսակը, օխայով. — Ուրբի կոշտերը համեմա համար առաջնակարգ խիստ. — Լեղի նուշի կաթ, անէր սփեշա ամեն վայելչաւոր կիներու համար:

Վերագրեալ բոլոր նիւթերը մեծ ա. փոքր քանակով և անմրցելիօրէն ամեն գիներով կ'ըմբարանեն մեր Գեղարանին մէջ:

ԺՕԶԷՖ ՖԱԼՊՕ

46. Եիշեաններու փողոց. 46

Սոյն զեղարանին մէջ կ'ապարաստուին նաև բոլոր բժիշկներու զեղադիրները չափաւոր գիներով:

24 - 10

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԴ

Կ'խնդրենք մեր գաւառական Մեծ. Բաժանորդներէն որ հաճին իրենց բաժնեդիրն ուղղակի մեզի զրկել ու և և ապահով միջոցով մէջ եթէ կուզեն կանոնաւորապէս ստանալ իրենց թերթերն: Աւելորդ չլինիր նաև յայտնել թէ տարեշրջանին խմբագրութեանն կողմէ խոստացուած Նաւեր, Փոփրիկ Գրգոցի ՄԸ, իրաւունք պիտի ունենան ստանալ միայն մեր տարեկան բաժանորդներն երբոր հրատարակուի:

ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ ԿՍՀ — ԿԱՐՍՍԵՆՑ

ՅԱԿՈԲ Յ. ՎԱՐԵՍԵՂԵԱՆ

Երկրորդ հրատարակություն

Ի Ջ Մ Ի Բ

Քառակուսի կերպով կր լինուին ամեն տեսակ նրբակերպ կաշի-կարասիներ, կը յօրինուին լուսանկարչական ամեն կերպ գործիքներ և կը նորոգուին ճիշտ նորի պէս Նոյնպէս կը ծախուին անոնց վերաբերեալ բլաքներ, Սէլեր-Բ, Ֆէլ, Սէլէ-րին, Քաւ-Բ, Էլ-Բ, Վէ-րաշ, Տէլլէլլան, Շաւ, Բրե-Տէլլէլլան, Գորտ և, և, որոց գործածութեան եղանակի մասին մասնաւոր դասեր կ'աւանդուին նորավարժներուն՝ կարճ և մէթոտաւոր կերպով Գորտին, եղած ապագանքներն իրենց հասցեներուն կը ղրկուին ամենայն փութով և կանոնաւորութեամբ:

24-2

Մամուլեան Գրատուն

Ի դիւրութիւն մեր բազմաթիւ յաճախորդներուն, Կ. Պոլսոյ մէջ եւս՝ մեր սեպհական գրէտու վրայ թէ վիպական եւ թէ դասական՝ յանձնարարութիւններ կրնան ընել փափաքող դիւերով Մեծ. Վարդան Էմ. Վարդանեանի և Պաշպըղ Հատուգ:

Ա. Ե. Գ. ԳԵՆԻՇԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՓՈԼՈՑ
ԵՌԱՍՈՒՅԻ ՖԵՐԻԱՆԷՐԻ ԿՈՑ

ԹԻՒ 1 ԷՒ 3

ՇՏԵՄԱՐԱՆ ԳԱԶՄԻՐԻ, ՊԱՏՐԱՍ ՅԱԳՈՒՍԻ

ԳԵՐՁԱԿԱՑՈՒՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել թէ եղանակիս յարմար ամեն տեսակ գաղմիրներ, ֆրանսական ֆանելաներ եւ ընդունած ենք, և հազուտներու ճաշակաւոր, ճեւար ըլլալուն ամեն ջանք և զոհողութիւն չպիտի խնայենք, ուստի կ'հրաւիրենք մեր յաճախորդներն և Արգոյ Հասարակութիւնը պատուելու իրենց այցելութեամբ մեր վաճառատունը:

24—13

ՎԱՀԱՆ ԶՄԻՒՌՆԱԿԵՍԵԱՆ

ԺԱՄԱԳՈՐԾ

Պատիւ ունիմ ծանուցանել Արգոյ Հասարակութեան թէ Ի Զուհա Պէտէսթէն թիւ 14 իմ վաճառատան մէջ կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժամացոյցներ, ոսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxide, զարնող ամառացոյց և քրօնօմէթրը գրականի ժամացոյցներ:

Զարթուցիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules)

Զանազան տեսակ գոհարեղէնք, ինչպէս արարանջան, քար-ֆիցա եւ:

Ժամացործներու և ոսկերչաց վերաբերեալ ամեն տեսակ գնաւաճան գործիներ: — Հսն կը յարգարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ իրապէս երաշխաւորեալ:

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարգարումն արտակարգ գեղջեալ գիներով կ'ըլլան:

24—12

THE GRESHAM

ԿՐԷՇԱՄ

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՄՆԵԱԼ Ի ԼՕՆՏՈՆ

Պահեստի գումար Ընկերութեան

1899 Պեկա. 31 ին

Ֆր.+. 177 060 451

Տարեկան հառյժ Ապահովագրիներէ

և Տոկոսէ 1899 Պեկա. 31

» 30 835 371

Ընկերութեան հաստատութեան թուա-

կանէն՝ 1848 է՝ վճարմունք Ապա-

հովագրական պայմանագիրերու,

կենսատե թուականներու, վերագնում-

ներու և

» 383 793 872

1898 տարւոյ ընթացքին մէջ յանձնած

է 6612 ապահովագիր որոց գումար.

բն է

» 58 680 009

Աւելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար, կ'սնդրուի դիմել

ընդ հանուր գործակալներու:

Նպաստաւոր պայմաններ այն յանձնակատարներու որոնք

յամախարդներ կ'գտնեն:

Ընկնամուր գործակալք Փոքր Ասիոյ, Արշխաղազուսի կղզեաց

և Կիպրոսի:

1-24

ՃՕԼԻ, ՌՕՊՕԼԻ ԵՒ ԸՆԿ.

ԳԻՐՔԵՐ, ԹԵՐԹԵՐ

ԵՒ

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆԵՐ

Պատիւ ունինք ծանուցանելու Արգոյ Հայ հասարակութեան
 թէ յարարերութիւն հաստատած ենք թէ Եւրոպական և թէ
 Ամերիկեան բոլոր նշանաւոր գրադատաւանդներու և հրատա-
 րակիչներու հետ և փափարտուաց կը հայթայթենք որ և է գիրք
 կամ թերթ ու է լեզուաւ որ և է տառարկայի վրայ, որ և է
 հեղինակութեամբ և որ և է գնով: Նոյնպէս ծանուցումներ
 կ'ընդունինք ամեն լեզուներով:

M. M. KARAGAVOORIAN & Co.

P. O. Box 330

CHICAGO U. S. A

15 301610 1902

66

գրականութեան մէջ թուղթի ծեծաղելի հատկություն մը ըլլար ասիկա: Իրական, ճշմարիտ կեանքին մէջ ալ նոյնն եղած է այն երիտասարդ սրտերը՝ որ իրենց արշալոյսին՝ մտիկ են ըրեր այդ Սերոյ երկրպագութեան աւաղներուն, որ թրջած են այդ պղտոր ու հիւանդոտ կրքերու անձրեւին տակ, իրենց կաղզին՝ իրենք ալ բռնուած են միեւնոյն ախտալարակ զգայութիւններէն ու սիրամարդի աշխարհմէն: Զգացական քերթողութիւնը՝ մշակուած սիրահարներու ակադեմիայէ մը, սիրահարներ պատրաստած է մեղի՝ որոնք նոյնպէս օրմը վարսկտ եղած՝ իրենց արժանի աշակերտներ հասցուցած են:

Բանաստեղծութիւնը ամեն նորեկի համար սիրահարական տաղաչափութեան մը հոմանիշ է. հարցուցէ՛ք եթէ՛ կուզէ՛ք՝ մեր բոլոր գալլողականներուն ու պատանեկութեան, որ վաղը մեր յաջորդող սերունդը պիտի կաղմեն: Եւ ի՞նչ հարկ, մեզմէ ամեն անոնք որ այս պահուն կարեւոր անցեալին մառախուղէն իրենց բանաստեղծական առաջին ներշնչումներուն ու քերթողական առաջին փորձերուն յիշատակը վերագտնել՝ պիտի հաստատեն անկասկած որ աղաչաւոր սիրոյ միամիտ հետեւակութիւն մ'արուեստակեր են կամ իրենց դրացիներն աղջկան արեւուն, եւ կամ անպատճառ, հակառակ պարագային՝ երեւակայելով հաւտ մը, հոգիի աչքերով տեսնելու պատրանքին ենթարկելով զիրենք: Ահա այսքան բնագրական դարձած է մեզի սիրային ախտաւորութիւնը:

Ու այդ Սէրը սակայն, այդ շլիտի, ինքնամատոյց ու հաւարակաց այդ Սէրը՝ պէտք է բոլոր վեհանձն ու կորովի անհատականութիւններէն արհամարհուի, պէտք է դուրս վաճնտել մեր գրականութեան սահմաններէն, այսօր ժամանակը չէ ու հերիք է մտիկ ընել սեւեռակիւն սիրերգութեան, գուցէ նոյնիսկ ամենէն անբարոյական աղջկան կամ կնկան ուղղուած աղաչաւորութեան ու խնդրանքին, որոնք բանով մըն ալ մեղ չեն հետաքրքրեր ու մեր հոգեկան պէտքերուն թարմ ուժ մը, առոյգ վերանորոգութիւն մըն ալ չեն սար: Մանաւանդ որ այդ ցաւակոծ երգասացութիւններն էին մեր գրականութեան էն առողջ մէկ տարրը՝ մեր բանաստեղծութիւնը այսքան մեղկացնողը, այսքան ձանձրալի ու արհամարհուած սեռ մը դարձնողը: Կրնա՞ք առանց վտանգի գիտակցութեան ու աներկիւղ՝ ու եւ է բանաստեղծական հատոր յանձնել մեր երիտասարդներէն կամ աղջիկներէն մէկուն, ապահովուած թէ դուռ սիրային ներշնչումներու այդ

դաշտին մէջէն անիկա անարատ դուրս պիտի ելլէ եւ իր սրտին քնացած բոլոր յատկութիւններէն միմիայն սիրոյ թերթերուն առաջին խողտուքը չպիտի դգայ: Այն ատեն չպիտի^օ խղճահարիք, դուք որ լայնօրէն խորհրդածել գիտէք, տեսնել լով որ մեր երիտասարդներն ու աղջիկները իրենց խանդավառութիւնը այնքան եսական, այնքան անձնական^օ եւ հետեւաբար այնքան ալ դատապարտելի զգացման մը կը շուայլնն: այն երիտասարդական յափշտակութիւնները՝ որոնք կարգանդին մըրկայոյդ ու անհանդարտ կամեցողութիւնները հոգիին մէջ, աւա՛ղ, միմիայն աղջկայ դոյզ մը աղուոր աչքի^օ համար, եւ անոնց սիրո՞վը սպառած:

Մարդկային անասունը զրգռող եւ մեր ժառանգական լալկանութիւնը արգասաւորող սիրեբգութիւնները մոռցէք, որպէս զի մեր զգացումները ազատին հառաչանքի, կոծանքի, տառիպազրգիւ մեղկութիւններու հեշտանքէն, որպէս զի պահ մըն ալ աւելի մեծ, աւելի մարդկային սէր մը համակէ մեզ ու անկէ ծնած գիտակցական տառապանքը խանդաղատեցնէ մեզ: Ո՛չ, ան միւս սէրը չաղնծւացներ մեր արժանաւոր, յարգի տրամադրութիւնները եւ մեր հոգեկան ցանկութիւններուն մեռած ծովուն վրայ չողարձակ արեւի մը հըրդեհն ու լոյսը չի հեղեղեր, քոնկեցնելու հոն ինչ որ աւելի կարեւորն է, ինչ որ ամենուն հաղորդելի ու անտեսուած մինչեւ վերջը:

Սրտի կեանքը չառ քիչ կամ շատ մասնակի կերպով ուսումնասիրած են մեր բանաստեղծները՝ երբ խնդիրը անձնական բանաստեղծութեան վրայ եղած է եւ իրենց վերլուծումները երբեք հանրային հանգամանք մը ունեցած չըլլած լով՝ մնացեալ են ամուլ, եսական ու ցամաք: Քնարական կեղծիք մըն է եղած մեր բանաստեղծութիւնը՝ թեթեւ ու թոռցիկ, անշատ մեր ապրած կեանքէն, անշատ մեր ամենօրեայ զգացումներէն ու իմացումներէն, պանդուխտ արուեստականութիւն մը՝ կղզիացած էրական աշխարհէն դուրս լոկ թողլի մէկ երկու էջի վրայ եւ քանի մը տհաս երեւակայութիւններու մէջ: Եւ արդէն սոսկ երթակայական քերթողութիւնը՝ որուն հետեւած ենք յամառօրէն անժամանակ թուականներէ ի վեր, կը մատնէ մեր եսասէր, անձնամոլ աշխարհահայեցողութիւնը, մեր ամբողջ շինծու, խաբդախ անհատականութիւնը՝ որուն զուարթ երգը իր հոգիին կեղծ արտայայտութիւնն եղած է միշտ, որուն տողաւորութիւնն

բը ոչ իրական աշխարհի անհատաբար պատկերներէն եւ ոչ ալ իւր շուրջը վիտաացող հակադրութիւններէն հաւաքուած է:

Ատեն ատեն ալ, եթէ բնութեան սէրը մեր լեզուին վրայ եկած է, անձնական ներշնչման մը, ինքնակամ հաղորդակցութեան մը զգայութիւնը չէ որ երեւան բերած ենք մեր տաղերուն մէջ. ասկէ զատ մարմրկող արեւմաբին, հատած չուսնկային, գարնան իգական քնքշանքին եւ վերջապէս աղջկունակ զգացումներուն երանգաւորումովը բաւականացած ենք: Հանդիպած էք քերթուածի մը ուր երգուած ըլլար ձմեռուան փոթորիկ մը: Զիւներուն մէջէն, մըրկած, ցասմընալից երկինքէն անոր վիշապաթեւ սաւառնումը եւ այդ տենդին, ճերմակ սարսափին ու կատաղութեան մէջէն ազուաւի մը խօսական թռիչքը օրինակի համար, իր թեւերուն յանդգնութիւնը եւ անոնց անվախ ձախարհքը այդ ամեն արհաւիրքին դիմաց: Ինծի համար շատ աւելի պիտի արժէր այդ ազուաւին հատկուած աղաղակներուն քերթողութիւնը՝ հազար անգամ կրկնուած հազար պիւպիւի հասարակացած գեղգեղանութեւն եւ մըրբիկին տակ ոստոստող ձիւնի բիւրեղներուն պարը՝ բիւր անգամ աւելի՝ վարդին, յամբիկին ու շուշանին աւանդական շնորհներէն:

Քնարական բանաստեղծութեան շատ ատակ ժողովուրդ մ'ըլլալով հանդերձ՝ ժողովրդական երգ մշակած չեն մեր աղնուապետական բանաստեղծները. եւ այսօր բացարձակապէս չքաւոր ենք այս մասին. լուրջ պատճառաբանութիւն մը չեմ գիտեր թէ պիտի կրնար փրկել զիրենք, բայց իրողութիւնն այն է որ այս թերացումը մէկէ աւելի վնասներէ դուրս պատճառ տուած է փոխադարձաբար՝ բանաստեղծին՝ հեռու մնալու հանրութեան սրտէն:

Նոր բանաստեղծութիւնը, այրական Սրուեստը քիչ մըն ալ կնամարդի խոկումներուն տեղ, ու երթակայական ներշնչումներուն փոխան՝ այլասէր, գործով զգայնութիւնները: Աղապատանքով, կրակով ու հողիով ակաղճուն այդ քերթուածները, այն ատեն, պիտի հաղորդուէին ամենուն եւ հանրութիւնը պիտի բաժնէր բանաստեղծին հետ հաւասարապէս վշտի ու ցնծումի, տառապանքի ու կարեկցութեան, հրացումի, պաշտումի ամէն զգացում, ամէն տպաւորութիւն:

Դո՛ւք, երիտասարդ բանաստեղծներ, որ արդէն ձեր հոգիին վրայ կամաց կամաց կը նշմարէք սուրբ կանթեղին առկայծող առաջին նշոյլը եւ տակաւին անորոշ դիտակցութիւնն

ունիք սկսող սրբազան հիւանդութեան, ինչպէս պիտի ըսէին
դասականօրէն, զիացէք կանուխէն՝ չախտաւորիլ կնոջական
զեղեցկութեան հրապոյրովը եւ ձեր բոլոր առզանքն ու կա-
րողութիւնները մտին փառաբանութեանը չի պատրաստել:
Եւ եթէ վերջապէս ճակատադրուած է որ ձեր հոգեկան մա-
տուռին մէջ սիրուած էակի թերափ մը ունենաք անպատճառ՝
պիտի խնդրէի որ ձեր բաղձանքներուն, ձեր բոլոր խոչալնե-
րուն ծաղիկները ամէն առաւօտ զիրկ զիրկ չտանէիք անոր
պատուանդանին առջեւ փոռելու: ու մանաւանդ, երբ տես-
նէիք այն վայրկեանն որ ձեր երիտասարդութեան անհաւա-
սարակչիւ կամքը տկարանալ սկսելով՝ կը մթնցնէ ձեր աչ-
քերը եւ սիրականին դրացնութիւնը կը սպառնայ բոլոր
միւս վեհաշուք աստուածներուն, լաւ էր որ կատարէիք զայն
կամ ամբողջովին փակէիք վտանգուած բազինը:

Այն ատեն դուք՝ բոլորովին ազատ ձեզ ոստանող բոլոր
կապանքներէն՝ պիտի դանդաղէիք ձեզի պէս ուրիշ տասապողներ,
լքուած, այրիացած հազար նշանածներ, եւ ձեր սիրար մէկի
փոխարէն հազարի համար պիտի բարախէր ու անոր սուղը ա-
մէնուն արտաբերութեան խորհրդանշանը պիտի ըլլար: որովհետեւ
ձեր երգերը անձնական ըլլալէ դադրելով մարդկային պիտի
ըլլային: Կոհած, ետամոլ զգացումները չեն հետաքրքրուի-
ր եւ դուցէ, ո՛վ զիտէ, չեն ալ տեսներ կեանքի թախծալից
պատկերները, մարդկային բազինն հետ կապուած թշուառու-
թեան երեւոյթները:

Դուք ապրեցէք ձեզ չըջապատող բոլոր հոգիները ու ա-
նոնց երազը, եւ թող ձեր մտածման ու սրտի բոլոր ստինք-
ներէն ըզխի ձեր հայրերուն, եղբայրներուն ու ձեր համայն-
քին կեանքը՝ իր ամբողջութեան մէջ, իր իրականութեանը
մէջ: Կուզեմ որ դուք ձեզի ըլլալէ առաջ՝ ամէնունն ըլլաք
եւ այն աշխարհը որ ձեզ մտիկ պիտի ընէ, միայն չըթուի-
ներով չի կրկնէ ձեր երգերը:

Որովհետեւ, միշտ զիտցէք ասիկա, առանց պատելու ու
բիշներուն հովիտն, առանց այցելելու ամբողջ երազներու
ծաղկաստանը, որ կը փթթի ձեզմէ դուրս ամէն տեղ, դուք
չպիտի յաղդիք ձեր յուզումներուն տալու այն ոյժը, այն
զիւթութիւնը՝ որոնցմով միայն կարելի է արուեստին հրաշք
ու տեսականութիւն տալ:

Բանաստեղծին հոգին որ ինք իր մէջ փակուած է աւազ-
ներու դաշտի մը մէջ՝ չաւ կը նմանի մեկուսացած, ծարաւ

լիճի մը որ ինքզինք ուտելով, որուն ալիքները միշտ զիրար խմելով՝ պիտի կանուխ ցամքի վերջապէս, քանի որ մշտահոս աղբիւրներ չպիտի բերեն իրեն նոր ջուրեր, նոր եզերորու թիւն եւ իր շուրջը ծաղկող կանաչութիւնն ալ միօրինակ անշարժութեան ու ծուլութեան մը մէջ պիտի խանձի:

Կեանքը՝ որ կապրինք, ու ապրողներո՛ւն համար:

ՌՈՒԲԵՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԱՆԿԱՊ ԽՕՍՔԵՐ

Պէ՛, մարմինը չէ որ կը սիրեմ ալ, վարդի, շուշանի քերքերէ շինուած, Ո՛չ ալ նայումքիդ՝ լայն, խորճրդամած, նըւաղուն ու խոր շողանք մը ալ:

Կամքի նիգերով քեզ յուշիկ յուշիկ ես պիտի ջանամ մոռնալ ու աւա՛ղ, Հեռանալ քեզէ անխիղն ու անվախ, Առաջին սիրոյս երազդ անուշիկ:

Անխիղն, անաւարտ, — ո՛վ գիտէ, — այսպէս Մոռնալ ես կուգեմ անուկ ալ յաւիտ. Ու անոր ցրեցող շեշտը սարսառէտ ես միշտ կը ջանամ վանելու մըտէտ:

Ու իմանալով որ մ'ալ վերջապէս թէ ալ վա՛տօրէն քեզի չեմ սիրեր, Գիտեմ, աչկերէն քու արամատեւու Որքան լուս արցունք դուն պիտի բախես:

Հիմակուց հոգիս, անպարիշտ հոգիս Մերք կ'աղկոծի այս մոտածումէն, Եւ կուրծքիս տակն ալ կ'զգամ ուժգնօրէն թէ սուր դաշոյն մը կը յօշոտէ զիս:

Բայց ա՛յ չեմ ուզեր յիշել քեզ, ա՛ղստը, Զի պէտք չէ սիրեմ քեզմէ ոչ մի բան, Եւ բաժանումի փշալից նամբան ինձ պէտք է բուխ հեշտ ու բախտաւոր:

Ատէ՛, անիծէ՛, մոռցիր զիս յաւիտ, Խեղդէ զիս անվերջ մոռցման մէջ լուս, Այդ գիտակցութիւնն՝ իմ սրբախ տըխտը Քաւարիւնն ըլլայ գոցէ փըրկաւտ:

ՀԱՅՐԱՍՊԱՆԸ

Ա

ՄԵՐ թաղը բաղբին տուններուն հասած մէկ ճօթը ըլլալով զբաղնութիւնը կը վայելէինք բնդարձակ բացալայրի մը, անտէր, ամայի, կորդ զաշտի տնխտիտն ծաւալը մը՝ որ յաւերժական համակերպող խոնարհութեամբ մը սլափած սիւսուած էր մեր քովը, մեր մանկական թեթեւ տոտիկներուն տակ, ուր մենք ամէն օր՝ յետինքն վերջ՝ զպրօցէն արձակուելնուս պէս, կապէն սալալուած մտրուկներու նման, զիրար կը զանէինք ու կը սկսէինք մեր հոյի վաղբերը, քրտնաթոր խաղերը, յիմար թապալտութիւնները:

Բնութենէն մեզի շնորհուած այս մասնաւոր դիւրութեանը համար ո՞րքան զուարթ ու հպարտ էինք միանգամայն, այնպէս որ հետեւալ օրը երբ զպրօցի մեր ընկերներուն կը պատմէինք երէկի խօշական մեր խաղերը՝ անոնց նախանձի թուրերը կը վաղցնէինք բերաննուն, անոնք՝ որ բաղբին խիտ կեցրոնք բնակելուն համար զրկուած էին մեր անբաւ ազատութենէն: Եւ իրաւ ալ, մեր ու անոնց միջեւ տարբերութիւնը զգալի էր, մենք՝ բնութենէն առանձնաշնորհուածներ՝ տեսակ մը տիրական վերաբերում՝ ունէինք մեր ընկերներուն հանդէպ, մեր թաղի տղաքը, չըսեմ՝ ուսման մէջ, — վասն զի վարժարանէն գոյուած տղան կ'աւանդուի անշահ կը սեպուէր ու կ'արհամարհուէր, — ամեն խաղի մէջ յաջողակները, ամէն առթիւ ճարպիկներն ու ուժամեղներն էին, և առհասարակ բոլորին թուշերէն ալ կարմիր կեռասի գոյնը գետինը կը կաթիլը կարծես: Եւ ո՞րքան սիրով էինք իրարու հետ, խմբով կ'երթայինք զրաբող, հոն՝ ուր թաղին հօրանը կը հաւաքուէր շաղկապն սրինգովը, յետոյ թառամթառ արտակիրութիւններով տարադնուելու համար արօտին մէջ՝ այլ լայն հրապարակին վրայ էր որ մենք ալ զիրար կը գտնէինք, անոնք որ կանուխ եկած էին կը յամենային կը տնարընային մինչեւ էն յետամնացին ժմեկը: Եւ ո՞վ կրնար մեզնէ մէկին աւելիք վրայ աւելք կալ ըսել: Ո՞ր և է մէկերնուս ուղղուած նախատինք մը ամենիս ալ կը վերաբերէր, ու շարժաթ չէր անցնէր որ այսինչ կամ այնինչ թաղի տղսցը հետ գուպարո՞ւմ մը՝ չունենալինք: Վարժապետէն հանուած տղայ չիկար մեր թաղէն, խեղճ լինելու լառովը անգղաւմներ էինք բոլորս ալ, և մեր մէջ բացառութիւն մը, վիժած մը, անշահ զարտուղում մըն էր Տօնօն, դասընկեր մը մեզի, որուն Աղջիկ — Տօնօ կը կանչէինք՝ իր հետկամարթ:

Թոյլ բնաւորութեանը համար, իրօք կարծես սրձեկդ մը եղած ըլլար ու այս բանին համար բնաւ չէինք սիրեր զինքը և միշտ կը բշտէինք և թերեւ շատ չարաշարէինք, հետեւին զարաց չի տանէինք բերէինք եթէ սակայն Պարսամին վախը չըլլար:

Պարսամը մեր Թաղին է՛ն մեծղի, արքենի և վայելուչ երիտաւարդն էր, որ մեզնէ նախորդ սերունդին կը պատկանէր ու անոնց մէջ իսկ կը յարգուէր իր հոգիով կազմուածքին և անվահեր բնաւորութեանը համար. Տօնօին անգլանիկ եզրայրն էր Պարսամը՝ որուն շուրջն առի իր խեղճ գոյութիւնը կը պահպանէր ճշգրտաւ զազուն Աղջիկ — Տօնօն, առկուն լայն ծախ մը բռնէն կրթնած աճող գիւրարեկ կնիւնի մը պէս: Մեզի համար անմատչելի մեծութիւն մըն էր անգլանիկը՝ որուն աչքին շանթը մեզ կ'ահարեկէր, ու եթէ անխոհեմութիւնը ունենայինք իր կրտսերը չարչիկելու, լացնելու, ան չորստ հինգս մէկէն իրարու կ'շաղէր: Հակառակ իր ուժին և իր հասակակիցներուն անհանգարտ եռանդին՝ ինքը ծանրաբարոյ, հեզ, լուրջ մէկն էր, այնքան լուրջ՝ որքան անվարատեղի տխրութիւն մը միշտ սքօղած էր իր առոյգ ճակատը, և ասոր համար իր վրայով շատ մը այլանդակ բաներ կը պատմէին Թաղին ճահիլ կնիկները և մանաւանդ աւտարդները իրարու մօտիկ զոներու առջև ջէհը ոլորած առեւնին:

Մեր Թաղին մեծ սնեւոր տունքէն մէկն էր իրենց տունը, ուրուն ներքին կեանքէն շատ բան չէինք գիտեր. միայն Պարսամը կը տեսնէինք ամէն օր երկու անգամ, առտուն՝ որ Տօնօին ձեռքէն բռնած մեղի կը բերէր և իրիկունը՝ որ անութիւն առի առմամբնք պարանակող խոշոր պայտասկը սեղմած հաստատուն քալերով տուն կը վերադառնար: Հայր մըն ալ ունէին՝ սր դաման մէկն էր:

Այս օրուան պէս լաւ մը միտքս է, զարնան դեղեցիկ կիրակի իրիկուն մըն էր տուն կը դառնայինք քաց դաշտերէն, ուր խաղեր, պարատեսեր, յրիստ էինք եղեր, արեւ առաւելնէ մինչև իրիկուն մեր ճակատին յորդ քրտինքները ծծելէ վերջ մէկէն ի մէկ՝ կարծես անհաճոյ կատակ մը ընելու համար մեզի՝ զիմացի բերան ետին էր կործեր՝ շուք մը ձգելով մեր վրայ որ հեռոյհեռ սննդով վրայ էր: Տխուր հիասթափում մը սեղաւ մեզի համար մտածելը թէ՛ պարտաւոր էինք տուն դառնալ, ու այսպէս խոնջարեկ, քրտնաթաթաւ և կէս մը տխուր տուն կուգայինք՝ երբ տուններուն ծայրը իրենտուն Թաղին բերանը անսովոր հոգ բազմութիւն մը խոնուած տեսանք, մեր ընկերներէն մէկ բանին՝ սր յեանուց առեւը մեզ կանխած էին տուն դառնալով՝ մեր դէմ վազեցին և զանգիտական հատկառմաներով ըսին.

— Տղա՛ք, գիտե՞ք . . . ի՞նչ է եղեր . . .

— Ի՞նչ . . . Դօ՛, ի՞նչ . . .

— Պարսամբ . . . իր հայրն է սպաններ . . .

Հակառակ մեր խորհուրդամ յոգնածութեան, հոյի պէս սուրացինք զէս ի հոն. խիտ ամբոխին մէջէն սողոսկելով ելայ տանը երկրորդ յարկը, հոն կահաւորուած սենեկէ մէջ արեան ճապաղիքներու մէջ փռուած էր սպաննուածը: Սրուն աղերեկ գլխուն վրայ կիսաբաց աչքերէն զիս կը դիտէր մահը արհաւիրտ. ստոկումով ընկրկեցայ և շունչս մինչև տուն մէկ առի: Քիչ վերջ մեր զրան առջևէն կապկաւած տարին Պարսամբ, զոր այլևս չի տեսներ և որուն համար բոլին թէ մինչև մեռնելը փրակեալս պիտի պահէ:

Այդ գիշերը մինչև շոր ահաւոր մզաւանջներով անցուցի: Անկէ վերջը դեռ բանի մը ամիսներ, ամէն անգամ որ պարտաւորէի Տօսօնեց զրան առջևէն անցնելու՝ վախ մը կը պաշարէր զիս, կարծես հայրասպանը զոնէն դուրս վրաս պիտի հանէր: Տօնօն՝ որ ալ անպաշտպան էր թէև՝ չէինք շարչրկեր տակայն, չեմ դիտեր միզընախնու համար թէ՛ տակաւին Պարսամբն վախերնու, Պարսամբ՝ որ անիծեցաւ ամբողջ թաղեցիներէն ու բաղըցիներէն, և երկար, շատ երկար առեն անոնց բերնի ծիւծը ելաւ:

Բ

Տասներեք տարի ետքը՝ երբ ժամանակը ամէն բան մոռցուցեր, ա՛յ ամէն ինչ փոխեր փոփոխեր էր, երբ անէծքի, նողկանքի ու ոսկումի մէջ սլլուած Պարսամբի պատմութիւնն ալ իր այժմու թիւնը կորանցուցեր և հէքեթներու կարգը անցնելու վրայ էր, բազմը զէմն հանեց մեր թաղի անիծասպարաւ, հայրասպան Պարսամբ, որուն հանգէտ մանկական բոլոր հին յիշատակները յոնկարծական վերյոռնուածով մը տնկուեցան և հակառակ տարիքիս ու պաղարիւնութեանս չիկրցայ չընկրկիլ ստակախառն խորշանքի մը ցնցումէն:

Գլխուն ու ծնօտին մազերուն մէջ ցանցնուած ճերմակ թիւերը ցաւահիւս կեանքի մը և վաղահաս ծերութեան մը նշաններն էին արդէն. կարճ պարկեօտ մը հաղած էր, տեսակ մը համադրիւտ, սրուն մանուսային մաշուածքէն տեղ տեղ բարձրաբերան ելած էր՝ ձիւնի բաթիլներու պէս: Պատ — տակը, անկիւն մը՝ փախածի կողմի մը վրայ ծախսատիկ նստած քիսե կը հիւսէր: Չիտ տեսնելուն պահ մը ընդհատեց՝ գործը, շատ արագ ու ուժգին ըլլալու էր իր կրած տպաւորութիւնն ալ, վասնզի արդէն զոնաւոր գէմքը զեպի—գե-

ղին ցոլք մը ունեցաւ, ու թէն նորէն խոշոր մասներուն մէջ սկսաւ վարձնել պղտիկ ճաղը՝ բայց թելը կը վրիպէր անոր կարթէն, ինչոր կը մատնէր յուզումը:

Յամառ հարցապնդումներուս վերջապէս տեղի տալով հաւանեցաւ պատմել իր գործած սոսկալի ոճիւրին մանրամասնութիւնը:

— Բայց պէտք է որ, ըսաւ, պատմեմ՝ ձեզի կարգ մը բաներ ալ մանկութենէս, որոնք ուղղակի վերաբերութիւն ունին այս գործին հետ, և սրճնք թերեւս արդարացինն զիս ըստ երևոյթին այնքան ծանր այս յանցանքին մէջ:

Գոհութեամբ մտիկ կ'ընեմ, ըսի, մաքուլս սակայն թերահաւատելով թէ՛ արդարացում կրնայ ունենալ երբեք այս զեղծ գործը:

Նա միշտ ձեռքի փոքրիկ ճաղը քսակին ծակտիքներուն մէջ խօսելով — հանելով սկսաւ ըսել.

— Պզտիկ էի, խելքս բանի տեղ չէր ըններ. միայն այնքան շատ կը վախնայի հօրմէս՝ որքան շատ կը սիրէի մայրս, որ միշտ տխուր էր սակայն և երբեմն ալ անուշ աչքերը կարմրացած արցունքէն, չէի կրնար ըմբռնել թէ մայրս, որուն ձեռքին մէջ էին անուշեղէններու և պահածոններու բալլիքները, ինչ պատճառ կրնար ունենալ լալու: Իսկ հայրս խոժոռ էր և տան մէջ մեր հետ չէր սիրուրտեր, ընդհակառակը ստէպ մօրս հետ կը կռուրտէր, որ տունն ես անկիւն մը կը կծկուէի դողահար, այնքան որ կը սոսկայի հօրմէս: Ինչու՞ համար էր այս կռիւնները, չէի հասկնար, և երբ միշտակ եղած ատեն մօրս կը հարցնէի, անկեա միայն կը հեծկլտար:

Մեծ — մօրենցս տունը ձենուած էինք օր մը, բայց հայրս չէր եկած, ստիորութիւն չունէր արդէն զալու մեր հետ ամէն անդամ որ, ազգականի մը տուն հիւր երթալինք: Իրիկունը մէկ — երկու ժամ մօրեղբօրս տղոցը հետ խաղալէն յոգնած անկիւն մը ինկեր քնացեր էի, աչքս բացի որ մայրս ու հանիս կը խօսակցէին քիթ — քիթ տուած, ուշադրութեամբ սրեցի աականջս, վասնզի հօրս վրայ էր խօսքերնին, բայց շատ բան մը չի հասկցայ, միայն մայրս հեծկլտուքներու մէջ կըսէր. « Ինչ ընեմ, թէ և տունը աւէն բարիքներով լեցուած է՝ բայց աչքիս բան մը չերեկիր. . . դե ու գրողի պէս կը նայի ինծի. . . մինչև հիմա անուշ — բերան մը խօսած, կալահի մը ըրած չունի հետս. . . »

« Դեղած են, ետլո՞ւմ, դեղած. . . կ'ըսէր հանիս կարեկից ու կերեկերուն ձայնով մը, վաղը կ'երթանք ըսած մարդուս քով ու հայիլ կուտանք. . . » Յետոյ՝ նշմարելով որ ես արթուն եմ՝ ձայներնին ցածցուցին որ ալ չէի լսեր:

Ուրիշ անդամ մը աւելի կատկածելի բան մը պատահեցաւ:

Արծաթեայ սիրուն կաղամար մը ունէի, որուն վրայ անունս ալ գրուած էր և որ նախանձը կը շարժէր զատընկերներէն խորէն անուշնով տղու մը — այրի ու դեռատի կնկան մը զաւակը, որ օր մը ըսաւ թէ մայրը իրեն ալ հատ մը պիտի առնէ անկէ, իրիկունը զպրոցէն գալուս՝ տանը մէջ սովորական տեղը դրի կաղամարս, առաւուն ասնչափ փնտռեցինք չիկար։ զոգցուած էր. ու զարմացայ երբոր երկու օր ետքը իմ կաղամարս խորէնին մէջքը անսայ, հարկ չիկայ ըսել թէ անմիջապէս առի ձեռքէն քանի մը զմբուկի հարուածներ ալ տալով. ի գուր խեղճը ինքզինքը կը պաշտպանէր ըսելով թէ՝ մօրը ազգականը բերած էր. ատիկա իրեն։ Սակայն յաջորդ իրիկունը սաստիկ ծեծ մը կերայ հօրմէս, որ կաղամարն ալ ձեռքէն առաւ։ Ու երբ հետեւեալ օրը նախանձորս լկրթուած բերկրանքով մը ցոյց կուտար ինծի զայն բռնելով. «անսա՞ր որ իմն է,» արցունքներէն կը խեղզուէի։ Իրիկունը դառնապէս հեկեկացի մօքս. բայց ան ալ իր հեծեծանքը իմինիս իրանելով ըսաւ. «բօզին տղան քեզիէ աւելի կը սիրէ, ի՞նչ ընեմ, օգո՛ւ։ . .» Այդ օրէն տարտամ խռովք մը ինկաւ մէջը, որ երթալով ծաւալեցաւ։ Օր մը նորէն ծեծած ըլլալով խորէնը՝ որուն զէմ ալ խիստ անելութիւն մը ունէի՝ հայրս զիս տասը ժամ սինիին կապուած թողաց անօթի ծարաւ։

Երբոր ալ մեծցեր էի ու զպրոցը թողուցի, հօրս խանութին մէջ ալ աւելի բացայայտ կերպով յայտնուեցաւ ախտը իրողութիւնը, հայրս մուկին տուփանքով մը կը սիրէր իմ ամած աղուս մայրը, որուն բոլոր անական պէտքերը հոգալէն դատ՝ տղուն ալ զրամագլուխ տուած ու խանութ՝ դրած էր։ Քիչ քիչ միտքս բացուելով սրտապէս՝ անոայ թէ՛ սոսկալի վիճ մը հետզհետէ լայնալով մեր ընտանիքին շուրջը բարոյականին հետ նիւթականն ալ կուլ տալու վրայ էր։ Հայրս իր վատտակէն դատ՝ զբամագլխին խլուկած էր վրայ տալ. փարթամ ճոխութիւն մը կար խորեննց անը՝ որուն բով շա՛տ կը նսեմանար մերինը, ինչպէս որ մայրս այդ անպարկեշտ կնոջ սպասուէին սեպուելու չափ գէշ հագուած էր, նշնպէս ես խօսէինք բազմամամբ։ Օր մը բարեկամ մը զիտել կուտար թէ, խորէնը հօրս աւեպէն լորտի պէս կը ծախէ, որուն ծով ըլլար չիպիտի դիմանար, և կը խրատէր որ առջնը առնեմ։ Ուրիշ օր մը, կալուածական վարչութիւնէն պաշտօնեայ բարեկամ մը ըսաւ թէ՛ Ս. . . զիպի մէջ ունեցած ազարակնիս խորէնին անունը փոխանցուած է. վերջապէս սեպուելու բարեկամ մըն ալ ըսաւ թէ՛ խորէնին իրնէ բրած պարտքին վճարմանը իրեւ ապահովութիւն տանը գրաւի տակ կը դանդաղ. . . : Սիրտս կը կեղեքէր. ինքնիւրենս կը մտածէի թէ ի՞նչ գձուծ խիստ մը ըլլալու է խորէնը, որ

դին ցոլը մը ունեցաւ, ու թէն նորէն խոշոր մատներուն մէջ սկսաւ զարձնել պղտիկ ճաղը՝ բայց թեւը կը վրիպէր անոր կարթէն, ինչոր կը մատներ յուզուար:

Յամառ հարցապնդումներուս վերջապէս տեղի տարով հաւանեցաւ պատմել իր գործած սոսկալի ոճիրին մանրամասնութիւնը:

— Բայց պէտք է որ, ըսաւ, պատմեմ՝ ձեզի կարգ մը բաներ ալ մանկութենէս, որոնք ուղղակի վերաբերութիւն ունին այս գործին հետ, և որոնք թերեւտ արդարացինն զիս ըստ երեւոյթին այնքան ծանր այս յանցանքին մէջ:

Գոհութեամբ մտիկ կ'ընեմ, ըսի, մաքուլս սակայն թերահաւատելով թէ՛ արդարացում կ'ընայ ունենալ երբեք այս զեղծ գործը:

Նա միշտ ձեռքի փոքրիկ ճաղը բսակին ծակտիքներուն մէջ խօսելով — հանելով սկսաւ ըսել.

— Պզտիկ էի, խելքս բանի տեղ չէր ընեմ. միայն այնքան շատ կը վախնայի հօրմէն՝ որքան շատ կը սիրէի մայրս, որ միշտ տխուր էր սակայն և երբեմն ալ անուշ աչքերը կարմրացած արցունքէն, չէի կրնար ըմբռնել թէ մայրս, որուն ձեռքին մէջ էին անուշեղէններու և պահածոններու բալլերները, ինչ պատճառ կրնար ունենալ լալու: Իսկ հայրս խոստ էր և տան մէջ մեր հետ չէր սիրուրտեր, ընդհակառակը ստէպ մօրս հետ կը կռուրտէր, որ ատեն ես անկին մը կը կծկաէի զողահար, այնքան որ կը սոսկալի հօրմէն: Ինչո՞ւ համար էր այս կռիւները, չէի հասկնար, և երբ մինակ եղած ատեն մօրս կը հարցնէի, անիկա միայն կը հեծկտար:

Մեծ — մօրենցս տունը ձեռնուած էինք օր մը, բայց հայրս չէր եկած, սովորութիւն չունէր արգէն գալու մեր հետ ամէն անգամ որ թաղականի մը տուն հիւր երթալինք: Իրիկունը մէկ — երկու մամ մօրեղբօրս տղոցը հետ խաղալէն յաջած անկին մը ինկեր քնացեր էի, աչքս բացի որ մայրս ու հանիս կը խօսակցէին բլթ — բլթ տունած, ուշադրութեամբ սրեցի ականջս, վստայի հօրս վրայ էր խօսքերնին, բայց շատ բան մը չի հասկցայ, միայն մայրս հեծկտումներու մէջ կըլէր. « Ինչ ընեմ, թէ և տունը ամէն բարիքներով լեցուած է՝ բայց աչքիս բան մը չեմ տեսիր. . . դի ու զրոգի պէս կը նայի ինծի. . . մինչև հիմա անուշ — բերան մը խօսած, կալածի մը ըրած չունի հետս. . . »:

« Դեղած են, ետլըմ, դեղած. . . կ'ըսէր հանիս կարեկից ու կերկերուն ձայնով մը, վաղը կ'երթանք բոսած մարգուտ քով ու հայիլ կուտանք. . . » Յետոյ՝ նշմարելով որ ես արթուն եմ՝ ձայներնին ցածցուցին որ ալ չէի լսեր:

Ուրիշ անգամ մը աւելի կատկածելի բան մը պատահեցաւ:

Արծաթեայ սիրուն կաղամար մը ունէի, որուն վրայ անոնս ալ գրուած էր և որ նախանձը կը շարժէր գաղտնիկներէն խորէն անու նով տղու մը — այրի ու դեռտաի կնկան մը զաւակը, որ օր մը ըսաւ թէ ժայրը իրեն ալ հատ մը պիտի առնէ անկէ, իրիկունը զպրոցէն զաւուս՝ տանը մէջ սովորական տեղը դրի կաղամարս, առ տուն այնչափ փնտոնցիներ չիկար. զողջուած էր. ու զարմացայ երբոր երկու օր ետքը իմ կաղամարս խորէնին մէջը պեսայ, հարկ չիկայ ըսել թէ անմիջապէս առի ձեռքէն բանի մը դմուռի հարուած ներ ալ տալով. ի զուր խեղճը ինքզինքը կը պաշտպանէր ըսելով թէ՛ մօրը ազգականը բերած էր ասիկա իրեն: Սակայն յաջորդ իրիկունը աստիկ ծեծ մը կերայ հօրմէս, որ կաղամարս ալ ձեռքէս առաւ: Ու երբ հետեւեալ օրը նախանձորս լկրթուած բերկրանքով մը ցոյց կուտար ինծի զայն բնելով. «տեսա՞ր սր իմն է,» արցունքներէն կը խեղդուէի: Իրիկունը դառնապէս հեկեկացի մօրս, բայց ան ալ իր հեծեմանը իմինիս խառնելով ըսաւ. «բօզին տղան քեզնէ աւելի կը սիրէ, ի՞նչ ընեմ, օղու. . .» Այլ օրէն տարտամ խռովք մը ինկաւ մէջս, որ երթալով ծաւալեցաւ: Օր մը նորէն ծեծած ըլլալով խորէնը՝ որուն ղէմ ալ խիստ քտելութիւն մը ունէի՝ հայրս զիս տասը ժամ սիւնին կասկած թողուց անօթի ծարուս:

Երբոր ալ մեծցեր էի ու զպրոցը թողուցի, հօրս խանութին մէջ ալ աւելի բացայայտ կերպով յայտնուեցաւ ատուր իրողութիւնը. հայրս միւլեզէն տոփանքով մը կը սիրէր իմ առած տղուս մայրը, որուն բոլոր տնական պէտքերը հոգալէն բաց՝ տղուն ալ դրամագլուխ տուած ու խանութը կրած էր: Քիչ քիչ միտքս բացուելով որոշապէս տեսայ թէ՛ սոսկալի վիճ մը հեռագհտէ լայնալով մեր ընտանիքին շուրջը բարոյականին հետ նիւթականն ալ կու տալու վրայ էր: Հայրս իր վատտակէն դատ՝ դրամալիւնն ալ սկսած էր վրայ տալ: Փարթամ ճոխութիւն մը կար խորեննեց քունը՝ որուն բով շատ կը նսեմանար մերինը, ինչպէս որ մայրս այլ անպար կեշտ կնոջ սպասուէին սեպուելու չափ դէշ հագուած էր, նոյնպէս ես խորէնին բաղդատմամբ: Օր մը բարեկամ մը դիտել կուտար թէ, խորէնը հօրս առեայե՞ն լորտի պէս կը ծախէ: Որուն ծով ըլլար չիպիտի դիմանար, և կը խրատէր որ առջեւ առնեմ: Ուրիշ օր մը, կալուածական վարչութիւնէն պաշտօնեայ բարեկամ մը ըսաւ թէ՛ Ս. . . զիւրի մէջ ունեցած ազարակինս խորէնին անուանը փոխանցուած է. վերջապէս սեղանաւոր բարեկամ մըն ալ ըսաւ թէ՛ խորէնին իրեն ըրած պարտքին վճարմանը իրբեւ ապահովութիւն տունը դրաւի տակ կը դանուի. . . : Սիրտս կը կեղեքէր. ինքնիւրենս կը մտածէի թէ ի՞նչ դճուծ տխար մը ըլլալու է խորէնը, որ

մայրական պատուոյն սխառովը կը սոնքայ, և այս մտքով օր մը կծու ակնարկութիւն մը ըրի իրեն՝ արձանապատուութիւնը զրգոնելու համար՝ բայց իսկոյն դանդաղած էր զիս հօրս, որ ինձ խաղաւնաց թէ՛ և թէ անգամ մըն ալ վշտացնէի խանութին Էն շահարեք յաճախորդը՝ պիտի վնասէր զիս։

Բայց դորձերը զահալիմաբար կործանում կը գիմէին, պէտք էր թումբ մը դնել։ Օր մը ամբողջ համարձակութիւնս ժողովելով հօրս զէմ անկուեցայ, աղաչեցի, համոզեցի, սպառնացի։ Իզո՞ւր, հետզհետէ կը փրփրէր, պիտի ծեծէր զիս և թէ ուժը հասնէր ինծի։ Ըսի թէ՛ ի՞նչ որ ալ ըլլայ ալ չիպիտի թողում որ խայտառակութիւնը և անկումը այսպէս ապերաւան տուջ երթան։ Գժուտած մնաց հետո շաբաթներով, բայց չի զղաստացու։ Կեանքը զժխաք մին էր դարձեր ինծի, շատոնց կը ձգէի կը հեռանայի՝ և թէ խեղճ մօրս, պզտիկ եղբօրս ու աւելի պզտիկ քրոջս արցունքները շարգիւէին զիս։ Խեղճերը բոլորովին անպաշտպան աի մնային։

Այլևս խանութ չէի հրժար յաճախ, արտում ու ուշացրել կը զեղբերէի հօս հօն, դորձն անցեկութիւն շունչոյնները զիս յիմար սիրահարի մը տեղ կը գնէին։ Օր մըն ալ խորհէր, այդ լիրը պիտակը, որուն խօլ վասնումները շափ չունէին, հօրս խանութը չեղած մէկ պահուն դրամարկը բացած և մէջի 185 ոսկին զոգցած էր։ Իրիկունը հօրս ըսի թէ ալ համբերանքս հասած է, վառապտութեան պիտի դիմեմ՝ վերջ մը տալու համար։ Բայց յաջորդ օրը յանկարծ ես կը ձերբախլուէի՝ հօրս կողմէ ամբաստանուելով թէ 185 ոսկի զոգցած եմ զրամարկէն։ Բարեկութնէս կը գողցայի, այլ զեռ պէտք էր պաշտպանել ընտանեկան պատիւը։ Հարցաքննիչը իմ գողերս և վարանումներս աղացոյց կը համարէր յանցարար տուժեանս։ Չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս անցան տոսնդէնդ օրերը բանախն մէջ, դուքս ելած օրս անճանաչելի ըլլալու շափ հիւժեր վախուիւր էի, ու կամէնայի ծանօթի մը երեսը նայելու։ Ես գո՞ղ... Ետքով իրիկուն մը, ուշ ատեն՝ բարեկամ մը հօրմէս զազոսնի երաշխաւոր ըլլալով ազատած էր զիս։

Այդ գիշերը մօրաբրոջս տունը պատկեցայ, ուր անդեկացայ թէ հայրս ու իր հոռանին շատ զուարթ են՝ խորհելով թէ մէկ — երկու տարի բանոր կը մնամ, և թէ ալ համարձակ մինչև թուրմեր տունը կուգայ կերթայ եղբր բօզը։

Հեռեկալ օրը, կիրակի, եկան ըսին թէ հայրս նստէն իր տունը բերել տուած է անպարկեշտ կիներ... իրիկուան մօտ էր, զլիւսու մէջ փոթորիկ մը յարձանք կուտար։ Ելաք տուն դացի, չեմ գիտեր ի՞նչ ընելու համար, շուտեր էի։ Տունէն ներս մտնելու

տեսայ որ մայրս երկու պզտիկներով անկին կծկտած և իրարու փակած ահաբեկ կուշային՝ երեքը մէկէն . . . մօրս հակաին վրայ խոշոր ու կապոյտ ուռեցք մը կար. պզտիկ բոլոր անխորհրդաբար պատմեց թէ « մայրիկը ներսը եղող կնկան օղի չի տանելու համար հայրիկը ծեծած էր զա՛ն փայտով » ստորիս տակէն սախաւկները փախչիլ սկսան, սենեկին պատերը վրաս կը խուժէին կարծես, այնքան կատգած էի որ կը մտածէի թէ անպատճառ սպաննելու է այդ կեղտոտ կինը, հոն անկինը միս ծեծելիք ստիք մը հանդիպեցաւ աչքիս, խշեցի խոխի և խեղաեղ պոթթկացի պրդ ծուծեան սենեակը . . . սակրը սաստկութեամբ վեր բարձրացուցած և իջեցուցած էի . . . հօրս ուսին, որ այդ վայրկեանին մեղ պակցին առջևը նետուած է եղեր պաշտպանելու համար զա՛ն վրիպած, հայրապա՛ն հարուածէս ուելի մոլեգնած երկրորդ մըն ալ իջեցուցի առջի վէրքին վրայ, մինչ չար կինը կը սողոսկէր կը խուսէր պատուհասէն :

. . . Ահա՛ թէ ի՞նչպէ՛ս հայրս զարկի . . . որուն համար չեմ զղար սակախ, ընդհակառակը եթէ նորէն գէտս ելլէ կը զարնեմ . . . վայրս սիրտին ցաւէն մեռաւ, և հարազատներս, ինչպէս զիտէր, մտքացկաններ են հիմա :

Ճիշտ էր :

ԳՆԷԼ

ՎԵՐԱՍԻՆՈՅՆԵՆ ԵՏՔ

■ ■ ■ Աթ հեշտանքներ, ծփուն ծաղիկ, կը ծորին
կիսատուներով անուշցած լուրջ կապոյտէն :

Սէգ բարձունքներն ինչպէս խորը ծործորին
Անբջայի՛ն՝ բոյլ սարսուռներ կ'ամուրտեն :

Պչրոտ հմա՛քի լուռ երբումով մը զուարթ
Փունջն ատաղիբուն կը ծաղիկ հոն Սեւ - Աղջկան
Փխալաղա՛ղ՝ լոյն ջրգագեաւոր լազուարթ
Ուր նորայրի անկողնա տեմչերն, ա՛խ, չըկան :

Կը հալին լուռ գիծ ու երանգ, աղօթք, երգ
Ստորառուն, ասորում նուաղումով մութին մէջ
Եւ անձանցօր գեղում մ'անուշ հոգիս մերկ
Լեցնէ միտքի յուշերով գերդ զրբի մէջ :

Համատարած խաւարին մէջ կը քաշին
Խոստովանուած տարիանքներու փոփոխ
Ինչպէս նախանքն անհուն չափող քախիկ
Եւ տրցունքով ընդելուզուած վշտի սուգ :

Մաշ/իսս

Գ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

ԸՆԿԵՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա

ԸՆԿԵՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ այն հսկայ գիտութիւնն է, որ թէն զեռ նորածին, սակայն սաղմնային վիճակին մէջ իսկ, ցոյց կուտայ ա՛յնքան նիւթ, ա՛յնքան հարստութիւն, այնքան բիւրակերպիկ նրբ-բութիւններ, որոնք ուղղակի մարդուն նիւթէն կը բլլան: Ընկերութիւններու կազմութիւնը, անհատներու յառաջատուական օրէնքով համադրումը, համակ իմաստասիրութիւնն է, խոր՝ նախապատմական պարբերուն չափ: Ընկերութիւնը բուն իսկ մարդուն ցոլացիկ (reflexe) գիտութիւնն է, որ իր մէջ կը բովանդակէ մարդ էակին ուղեղէն, շիղերէն, անթիւ կանկլիմներէն, սաղմակերպին (spermatogonie) միլիոնաւոր՝ աւրնթերադրութիւններէն ծնած մանրէներէն զուր ժայթքած անհամար ու զարհուրեցուցիչ գործերուն իսկէ բննող գի-տութիւնն է այն: Մարդ — Տիեզերքին (homme — univers, կամ homme nature) տիեզերադրութիւնը չէ՞ միթէ ընկերաբանութիւնը, որուն շուրջ կը վիտան այսօր: Եւրոպայի բոլոր իմաստասէրները, ըսե՛մ՝ բովանդակ իմաստասիրութիւնը՝ իր սկիզբէն մինչև ցարդ ունեցած զրութիւնները այդ սաղմ (embryon) գիտութեան զար-գացումին կը ծառայեցնէ: Նորանշան երկոյթ մըն է այս իմաստա-սիրական աշխարհի մէջ ի յայտ եկած: Պատմութիւնը՝ իր բոլոր համայնքովը կը բացուի անոր անջև, անոր աւելի՛ վսեմ՝ ճամբայ մը բանալու համար. զարմանալի շարժում ու պաշտելի գործ: Կենսա-բանութիւնը (biologie), տարրաբանութիւնը (chimie), մեքենա-գիտութիւնը (mécanique), բնագիտութիւնը (physique), բուսա-բանութիւնը (botanique), էաբանութիւնը (ontologie), երկրա-բանութիւնը (géologie), ազգադրութեան (ethnologie) համայն գիտութիւնը իր ընդ որ քաշը շաղկապով անոր փարած է, թերևս պի-տի պայ օր մը որ միայն ընկերաբանութիւնը իբրև բացարձակ գի-տութիւն (science absolue) պիտի ճանչցուի. վստիկ իր մէջ պա-րուրած պիտի ըլլայ ինչ որ մարդուն խորամիջաց էութենէն կ'ար-տահոյի: Երկրագունտը՝ որ ընկերաբանական քաղմահոյլ յիշատա-կարանն է, նոր զանձի մը պէս պիտի խուզարկուի: Արդեօ՞ր ո՛ր-քան յայտնութիւններ վեր պիտի հանուին, յայտնութիւններ՝ որոնք ուղղակի կեանքը կը յատկանշեն, այն կեանքը՝ որ հրանուտ արիւ-նով մը կըսկսի և սառելով կը վերջանայ հասարակ ըմբռումով, որովհետև նիւթը կը բնաշրջի միայն: Այդ բնաշրջումներու (évolu- tion) հոգեբանութիւնը պիտի կազմէ ընկերաբանութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

ԵՒ ԿԱՄ ԳՊՐՈՑՆԵՐԸ

Ինչպէս ամէն գիտութիւն իր մասնակի բաժանումներով կ'սկսի աւելի ուժգին դարձի մը առ ճշմարտութիւններ լուս աշխարհ բերելու գործին, նմանապէս բնկերաբանութիւնն (sociologie) ալ այսօր զիրար խաչաձեւող զրութիւններու պաշտպաններ ունի, որոնք առանձին առանձին պարօգներ կը կազմեն: Ընկերութիւնները իմաստասիրական աչքով տեսնելու մէջ իրարմէ կը տարբերին և երկուսն, անշուշտ ապագային աւելի ճիշդաւորուելու առաջադրութեամբ: Առոնց առջինն է զործարանաւորականը (organisme). ըստ որում կ'ընդունուի թէ ընկերութիւնները, ամբողջ, զործարանաւորութիւն մը կը ներկայացնեն ու իրենց առանձնայատուկ օրէնքները ունին, որոնց համաձայն կը կառավարուին, իսկ երկրորդ զրութիւնը ջատագոյնները կը տնօրէն թէ՛ կենսաբանական ու ընկերական (social) համադրոյթին (agrégat) միջև եղած բաղդատութիւնը, սյարդ այլաբանութիւն մըն է, զո՛րկ ամէն իրական կամ առարկայական (objective) հանգամանքէ որ է ազգագրական (ethnographique) զարոցը: Գործարանաւորական զարոցը տանըհինգ տարիներու անձուկ շրջանին մէջ, կրցաւ գերակշիւ դիրք մը գրաւել ու ջանաց ժամանակին բոլոր կարծիքները հատուածակողմ ապակիի մը յտակութիւնով ցուցնել իր մէջ, բայց հիմա տակաւ անկման գիւնդու երեւոյթն ունի կարծես, սակայն դիտելի է որ, զրութիւն մը մահացնելու առաջին պայմանն է, նորադոյն զրութիւն մը ստեղծելը: Ազգագրական զարոցը դեռ յայտնի զրութիւն մը, այսինքն գործարանաւորականէ աւելի ճշմարտութիւններ չէ ներկայած, որոնք թէ՛ քանակով և թէ՛ որակով կարենան գերազանցել առաջինները: Ազգագրականները քննադատութիւններ յերկրելէ աւելի բան մը չեն յաջողած ընել և կ'ընդունին թէ ապրող էակներու համադրոյթ (agrégate) մը կը դառնայ անգործարանաւոր (inorganique) միջակի մը, բան մը՝ որ արդի իմաստասիրութեան հակառնայ է, որովհետև նոյն իսկ չեն ընդունիր թէ՛ ընկերաբանութիւնը բնոյհա նոր գիտութիւն մըն է. այլ ընդհակառակն կը շեշտեն սա քեզր (these) թէ անկախ գիտութիւն մըն է ան, անհարկի է միւս դիտութեանց հետ միացնել ու ձուլել: Բացերևակի կ'ընդունին թէ՛ ընկերաբանութիւնը պէտք է սահմանափակուի իրողութիւններ հաւաքելուն, զանոնք զստաւորելուն ու եթէ կարելի է անոնցմէ ընդ-

հանուր օրէնքներ մտկաբերելուն մէջ : Պատմութեան կրօնական անթիւ իրողութիւնները գաղափարելու համար զօրաւոր մեթոտ մը անհրաժեշտ է : Ազգագրականները, միայն ամուսնական, բարոյական, սեպհականութեան ու կրօնական խնդիրները փորձառապէս զննելով կը շատանան, առանց անսեռական, քաղաքական ու բարոյաւսմանսիրութիւններ կատարելու և արդիւնները գաղափարելու : Եթէ ընկերաբանութիւնը ընդհանուր դիտութիւն մը ըլլալու իրաւունքը չունենայ, ընկերութիւններու հոգեբանութիւնը, իր ամենէն բարդ ու նրբին կողմերով անկարելի է յատկանշել, որովհետեւ հարկ է գիտնալ որ, ընկերութիւնները դարերու մասլ շրջաններէն մինչև ցարդ, անհուն յալումներ ունին իրենց մէջ, որոնք իրենց արդիւնաբար պատճառները պէտք է ունենան, եթէ կ'ընդունինք թէ՛ պատմական իրողութիւններ են և ոչ ցնորական : Ընկերաբանութիւնը ամէն իրի խորը, խիութիւնը տեսնելու և իւրացնելու իրաւունքը ունի :

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՌԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԴՈՐԾԱՐԱՆԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Ազգագրականները կ'ընդունին թէ (մարդը) անհատը (individu) հոյլ մը կենդանի մասերու իրերակցումէն առաջ եկած է, ինչ որ թանձրացեալ գաղափար մըն է, բայց չեն ընդունիր թէ՛ ընկերութիւնները ունին զիրար միացնող տարրեր, և քանի որ չունին՝ զործարանատիրութիւններ, ալ չեն կրնար ըլլալ : — Ընկերաբանական իմաստասիրութիւնը իր այլազան վարկածներով ի յայտ կուգայ դիտելի զիտակցական աշխարհին վրայ, որ միանգամայն նոյնին արգանդն ալ է : Սակայն, հարկ է մասնանշել թէ՛ այդ օրինակ ենթադրութեանց վախճանը ի՞նչ պիտի ըլլայ. սոյն օրինակ հարցի մը վճռական պատասխան մը տալ գծուար է գեղ, քանի որ նորածին դիտութիւն մըն է այն : Սակայն այսու հանդերձ միշտ կողմէ մարդ մարդարէի մը նախատեսութիւնով ալ օժտելու պէտք չունի, անոր բնական ընթացքը՝ ու հետեւաբար անոր զգալի արդիւնքներն ալ մասնանշելուն մէջ : Առ այժմ, սաչափ միայն պիտի կրնայինք ըսել՝ թէ զործարանատիրական և ազգագրական դպրոցները պէտք է որ կռուին անընդհատ որպէս զի գիտութեան ու իմաստասիրութեան բոլոր դիտերն ալ լատաշխարհ գալով հիւսնապիօրէն ստուերագծեն իսկալ քաղաքակրթութեան նախապիծը, որուն համար լարուած են քաղաքակրթեալ կողմած աշխարհներն :

բոլոր միտքերն ալ: Գործարանաւորական դպրոցի պաշտպանած քեզը՝ աւելի հոսկու ու միանգամայն բնական է քան Ազգագրական նինը, որովհետեւ, մարդուն ամէն բանէ առաջ բնական է, որ պաշտելի ըլլալու հանգամանք ունի: Գործարանաւորականը կ'ընդունի թէ՛ աւնատոր՝ ինքնիր մէջ համակ իրաւունք ու պարտք է, սակայն չի միտեր անհատէ անհատ ձգուած ոսկի կամուրջի մը եւ ոչ թէ անուրջի մը հաստատ դայութիւնը եւ կամ անոր օրհեղեղական պէտքը, ինչ որ իրերու ճակատագրական պահանջն է: Գործարանաւորականը զրկաբաց կ'ընդունի թէ՛ բովանդակ մարդկային բնկերութիւնը՝ իր հսկայակերպ շարժման մէջ կաշկանդում կը մերժէ, սակայն դանի կը նկատէ իբրեւ կենդանի մարմին մը՝ որուն մէջ մի շարժումը, մէջ մի արդիւնքը, մէջ մի հրաշալիքը յաջորդական գործունէութենէ մը առաջ կուգան: Մէկ գործը յոգնաթիւ գիմաշեղումներէ (phase) կ'անցնի նոյն խի նոյն մարմինին մէջ եւ վերջապէս առանց ներքին գործաբաններուն ուղղակի եւ կամ անուղակի ազդեցութեան չէ կարող առաջ գալ: Բնութեան մէջ ամեն շարժում՝ ուրիշ անհուն ու յաջորդական շարժումներու ալ պատճառ կ'ըլլայ, ահա՛, նոյն է նաեւ՝ բնկերութեան համար ալ: Սոյն գլու իմաստասիրական ու գիտական հանգամանք ունեցող խնդիրը, ա՛լ աւելի պարզած ըլլալու առաջադրութեամբ, մարդկային բնկերութիւնը՝ պիտի նմանցնեմ Ալհամպրական հայակապ ըլլալէ աւելի հրաշալի պաշտօնի մը, որուն վրայ չհիմնալ բանականութեան դէմ քան մը նկատուած է պատմութեան մէջ: Մենք յափշտակուած կը յառնենք մեր աչքերը բնկերական շէնքին վրայ, որ զարձեռալ շէնքի նման իր անգողջութեան մէջ մի, իսկ մասերուն մէջ խիստ բարդ է, որոնք (մասեր) իրարու կապուած են բաղձաթիւ հաղորդակցական թելերով, առանց որոնց ամբողջութիւնը գոյութենէ զուրկ պիտի ըլլար: Մարդուն մարմինը, իբրեւ հեռագրական կեդրոն ունի ուղեղը, որուն հետ մարմինին հաղորդաւոր թելերը հաղորդակցութեան մէջ են, հեռագրութիւնը ալ: Քիչ մը ցնորական է կարծել եւ կամ զաւանիլ Ազգագրական դպրոցին հետ թէ՛ կեդրոն գոյութիւն չունի, նկատելով որ՝ մարմինին մասերու իրեքակցումը բացարձակ երազ մըն է: Բնութեան մարմինին մասերէն իւրաքանչիւր ինքնուրոյն է, հետեւաբար ինչ որ անդի ունենայ մէկ մասին մէջ, նոյն մասն է որ կարողալէ զայն եւ ոչ ուղեղն է՝ որ նախապէս հրամայած է այդ գործը: Մարմինին քառասուն յորինումները, իր մէջ գեւ կը պարունակէ աշխարհի անկերպարան խորութիւններ, որոնք նախապատմութեան (préhistorique) մը կամ նախապատ-

մական պատմութեան մը, ու յետոյ նախափորձեանք մը պէտքը պիտի ունենան ապագայ խորհուրդներու աշխարհին մէջ։ Թեքես՝ այս նորօրինակ գիտութիւնները հաստատուելէն ետքը, բազմը պիտի վճռէ Գործարանաւորական ու Ազգագրական զոյրոյցներուն յաղթանակը։

Կ. Պօլիս — Օրբսագիշդ

ՄԻԶՐԱՆ ՔԱՊԱԳԵԱՆ

ԱՎՆԱՐԿ ՄԸ՝

ՁԵՌԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԱՎՆ քանի մը գիտութիւններ՝ որոնք մարդուն նկարագիրը յայտնելու կը ծառայեն, ինչպէս են զրաճանաչութիւնը կամ զրախօսութիւնը, գանկաբանութիւնը, զիմագիտութիւնը, ձեռաբանութիւնը. այս գիտութիւնները սովորաբար կը կոչուին քաղոքն գիտութիւններ։ Բայց անոնք գիտութիւն մը ըլլալէ տեղի, արուեստներ են։ Գրաճանաչութիւնը այն գիտութիւնն է՝ որով մարդուն նկարագիրը (զլիսաւորաբար անոր կամքը, բարոյականը, և իմացականութիւնը) դուրս կը հանեն միմիայն անոր գիրը քննելով։ Դիմագիտութիւնը և գանկաբանութիւնը մարդուն նկարագիրը կը հանեն անոր դէմքէն և դանկէն։ Դիմագիտութեան հեղինակն է Լաւաթէր գերման նշանաւոր գիտունը՝ որ շատ հետաքրքրական պարագաներու տակ մէջտեղ հանած է այս գիտութիւնը, իր բարեկամներուն պատկերները գծած ատեն։ Դիմագիտութեան հեղինակը զրազած է նաև գանկաբանութիւնով։ Ձեռաբանութիւնն ալ այս գիտութիւններու շարքին կը պատկանի։ Բայց պէտք չէ ձեռաբանութիւնը (chirognomonie) շփոթել ձեռնահմայութեան (chiromancie)՝ հետ։ Որովհետև ձեռաբանութիւնը կը զբաղի ձեռքին զանազան ձեւերով։ Իսկ ձեռնահմայութիւնը՝ ձեռքին զիճերով։ Ասոնք երկուքն ալ իրարմէ բոլորովին որոշ գիտութիւններ մը կը սեպուին. բայց սա կայ որ իրարու լրացուցիչ են։

Եթեմաստուն տարիներ չեն անցած յորմէ հետէ ձեռաբանութեան գիտութիւնը մէջտեղ ելած է. ըսել է տակաւին անիկա մա-

¹ Այս երկու ֆրանս. քաղերուն յարմար հայերէն քաղեր մը չկրնալ գտնելուս համար, ստիպուեցաւք այս քաղերը գործածել, քէն. երկրորդը քիչ մը անյարմար է։

նուկ գիտութիւն մըն է, որովհետեւ այս տեսակ գիտութիւններ իրենց զարգացման բարձր աստիճանին հասնելու համար շատ սա-
րիւններու կը կարօտին, քանի որ չափական գիտութիւններու ճշտու-
թիւնը չեն կրնար ունենալ ամէն առնու, որովհետեւ սոսկ փորձառու-
թեան վրայ հիմնուած են : Չեռարանութեան հիդրոսկին է Պ. Ար-
բանթինի :

Քայց՝ ի՞նչ է ձեռքը, ուրիշ պիտի կարենանք գործ հանել ներ-
քին մարդը : Մեր կարծածին չափ անկարեւոր բան մը չէ ան : « Չեռ-
քըն է որ մասծման գլուխ գործոցները կիրականացնէ, անիկա կը
գործէ՝ երբ կամքը կը հրամայէ, և անգործ կը մնայ՝ երբ կամքը կը
քնանայ, ինչ-որ կը բաւէ հաստատելու համար այն կապը՝ որ կայ
մարդուն ներքին բնութիւններուն, ներքինականին և արտաքինականին,
այսինքն՝ գլուխին և ձեռքին մէջտեղ, գլուխը՝ որ կը խորհի ձեռքին
համար՝ որ կը գործէ, և ձեռքը՝ որ կը գործէ գլուխին համար՝ որ
կը խորհի : Կամ՝ մեծապէս կը սխալինք, և կամ՝ մարդը այս բանի
մը բաւելուն մէջ կը զսնուի : » Ահա՛, այս սողեղնով կրակոյտ ակ-
կին Լուի Մօնտ՝ իր ձեռարանութեան առաջին գլուխը : Եւ յետոյ
կաւելցնէ. « Արդ, որովհետեւ ասանցմէ մէկը բան մը չի կրնար ընել
առանց միտին, որովհետեւ մեր գործերը առաջ բերողը այս երկուքն
են, գլուխը մտածումը և բազուկը՝ գործը, բանաւոր է ընդունիլ որ
անոնք սկզբունքով մասնակից են իրարու, բանաւոր է մտածել որ
մէկը միւսով կրնայ որոշուիլ, ձեռքին ձեռք մեզի կուտայ մարդուն
նկարագիրը՝ և մարդուն նկարագիրը կուտայ ձեռքին ձեռք, ինչ որ
յայտնի է և ինչ որ կ'սպաղուցանենք ամէն օր : » Մեր կողմէն ուրիշ
բառ մը իսկ չենք աւելցնիր, որովհետեւ մեր մէջտեղ բերած տողերը
շատ յստակօրէն կը ցուցնեն այն սկզբունքը՝ որու վրայ հիմնուած
է ձեռարանութեան գիտութիւնը :

Անոնք՝ որ ձեռարանութեան դէմ առարկութիւններ կը հանեն,
կամ հանել կողմն, անոր սկզբունքին հաստատուն ըլլալը ցուցնե-
լու համար կրնանք սա ալ ըսել : Դիտուած է որ մարդուն ձեռքը կը
ձեռփոխուի կեանքի զանազան պարագաներուն, կամ՝ նկարագրի
փոփոխումներուն առնու : Նոյնպէս չէ՞ մի որ աղաներու ձեռքը կը
փոխուի՝ որչափ որ անոնց տարիքը և բնութիւնը կը զարգանան ու
կը փոխուին :

*
*
*

Արբանթինի, ձեռարանութեան հեղինակը ձեռքի եօթը տե-
սակներ որոշած և ընդունած է. նախնական ձեռք, զարծածական
ձեռք, բահաձեռք, արտեստագիտական ձեռք, փիլիսոփայա-

կայ ձեռք, հոգեկան ձեռք, խառն ձեռք: Իր յաջորդը Տէպարօլլ զանոնք երեքի բաժնած է. սրածայր ձեռք, քառակուսի ձեռք, և բահաձև ձեռք:

Չեռաբանութեան հեղինակին բնորոշած եօթը քիբերը ներկայացնենք բանի մը տողերով, բանի որ մեր նպատակը չէ՝ բո՛ւն արուեստին մանրամասնութիւններուն մէջ մտնել:

Նախնական ձեռք. (main élémentaire).— Նախնական ձեռքի զլիաւոր նկարագիրներն են. կարճ, գէր, թանձր, ուռեցածի պէս է և ինք իր վրայ յողովուած՝ մատները կարճ են և թանձր ու ձեռքին պէս դժուարութիւնով կը ծոխն: Այս աեսակ ձեռք ունին անոնք՝ որ ստորին, ծանր աշխատութիւններ կը կրեն. (քարակոփներ, մշակներ, որմնադիրներ ևն.): Երկրագնդիս ամենէն վերին կողմերը բնակող յողովուրդներն ալ, ինչպէս Լափոնները, Էսքիմաւցիները, նախնական ձեռք ունին:

Նախնական ձեռք ունեցող անձերուն միտքը ծանր և ծոյլ է. երևակայութիւնը՝ խիստ յամր: Հոգեկան յուղումներու քիչ ընդունակ են, ամեն աեսակ բաներու մէջ անխոյժ են, և անզօր՝ բարոյական վիշաքու մէջ:

Գործածական ձեռք. (main utile).— Գործածական ձեռքին նկարագիրներն են. մեծ, սեղմ և փորուած ափ մը. մատները բառակուսի են, այս ձեռքը ընդհանրապէս մեծ է ընցուն է, բայց ո՛չ թէ գէր և ուռած: Կը ցուցնեն կարգապահութեան, հեռաաեսութեան և կանոնաւարութեան ոգի: Այն մարդերը՝ որ գործածական ձեռք ունին, գործունեայ, աշխատասէր, իրապաշտ և զբաղան են իրենց գործերուն մէջ: Կը սիրեն համաշափութիւնը և դատաւարութիւնը:

Գործածական ձեռք ամենէն աւելի շատ Չինաստանի մէջ կայ: Բահաձև ձեռք. (main en spatule).— Բահաձև ձեռքերու կը վերաբերին այն ամեն ձեռքերը՝ որոնց մատներուն ծայրը աւելի լայն է, այնպէս մը որ զեղագործերու զեղաբահին կը նմանին: Այս աեսակ ձեռքեր ունին անոնք՝ որ գործունէութեան, շարժումի պէտք ունին, որոնք աեղերնին կենալ չեն ուզեր, և ամեն բանի մէջ ձեռք կը խոթեն: Հիւսիսային երկիրներու բնակիչները ընդհանրապէս աւելի բահաձև մատներ կունենան:

Բահաձև մատները կը ցուցնեն նկարագրի անկասութիւն, հպարտութիւն, գործունէութիւն, անտեսագիտութիւն, յուսկալութիւն, հիւրասիրութիւն ևն:

Արուեստագիտական ձեռք. (main artistique).— Արուեստագիտական ձեռքերը ընցուն են և ողորկ, զերուկ և փոփոկներ

ունին. մօրթը ճերմակ է և ողորկ. ասիւր մօուս և քիչ մը սնդակազմ, մատները ողորկ և անհանգոյց :

Կը ցուցնեն յափշտակութիւն, չափազանցութիւն, պարծենկաւութիւն, ստախօսութիւն, հետաքրքրութիւն, ճոխութեան, շքեղութեան, հաճոյքի սէր : Այն մարդերը՝ որ արուեստագիտական ձեռք ունին, զազափարէ աւելի զղացում ունին, աւելի պատճառանք բան տրամաբանութիւն, « աւելի լաւ կը ահսնեն երեակայութեան աչքով՝ քան խորհրդածութեան աչքով : » Արուեստագիտական ձեռքեր աւելի շատ կը գտնուին Արեւելի մէջ՝ ուր ճոխութիւնը և հաճոյքը մարդերու զլխաւոր պէտքերը կը համարուին :

Փիլիսոփայական ձեռք. (main philosophique). Փիլիսոփայական ձեռքերուն ասիւր մեծ կըլլայ. կունենան հանդուցներ՝ որ մատներուն վրայ աւելի կամ նուազ շեշտուած են : Մատներուն կոճերը կէս — քառակուսի, կէս — սրածայր են, և կը կազմեն ահասակ մը ձուռձե բաճ : Անոնց բթածասը կը ցուցնէ որչափ կամք՝ նոյնչափ ալ արամաբանութիւն :

Անոնք՝ որ փիլիսոփայական ձեռքեր ունին, կը սիրեն բացարձակ ճշմարտութիւնը, արդարասիրութիւնը, և մառնելու անկախութիւնը, վերջապէս ունին այն ամեն կարողութիւնները՝ որ կրնան բլթիլ մեծ և լայն միտքէ մը : Անոնք աւելի կրօնասէր են քան ջերմեանդ, հաւատացեալ՝ քան աւելբոյապաշտ, անոնց հաւատքը ազատ է, և անկախ՝ անոնց կտրծիքը կամ գաւառանքը : Փիլիսոփայական ձեռքեր գրեթէ բոլոր մտղութեաններուն մէջ ալ կան :

Հոգեկան ձեռք. (main psychique). — Անոնք ամենէն աւելի զեղեցիկներն են, և շատ քիչ կը գտնուին : Մարդուն անձին հետ բաղդատելով փոքր և նուրբ են. ունին միջին տեսակէ ասիւր մը, և մատները շատ քիչ հանդուցաւոր են. կոճերը երկայն և բարակ կ'ըլլան, բթածատները փոքր և սիրուն : Կը ցուցնեն զօրութիւն, վաշխելութիւն, ազնուութիւն, նրբամտութիւն : Անոնք որ ունին հոգեկան ձեռք, կը սիրեն երթալ երազներու աշխարհին մէջ, կը սիրեն բանաստեղծութիւնը. հոգին անոնց առաջնորդն է : Ասիայի մէջ հոգեկան ձեռքեր շատ կան :

Խառն ձեռք. (main mixte). — Խառն ձեռքերը խառնուրդն են մեր ցուցուցած թիւերուն. աւելի շատ կը գտնուին կեդրոնական երկիրներու մէջ :

* * *

Ինչպէս կանխաւ ըսինք, այս եօթը թիւերը սրտած և ընդունած է նոյն ինքն ձեռաբանութեան հեղինակը, Պ. Արքան :

թիւնի. բայց Տէպարօլլ՝ անոր յաջորդը այս եօթը թիւերը վերածած է երեքի. Սրաժայր ձեռք, որ կը ցուցնէ մտածում՝ կամ յղութիւն, Քառակուսի ձեռք, որ կը ցուցնէ զաղափար՝ կամ խօսք, Բաճաճե ձեռք, որ կը ցուցնէ ընկել կամ գործ: Տէպարօլլի այս զտաւորումը ընդունուած է արդի ձեռարձաններէն, անիկա հիմնուած է մարդկային մտքին երեք հանդամանքներուն վրայ. խորհիլ, խօսիլ, գործել:

ԱՇՈՏ 3. ՊԱՋՊԱՋԵԱՆ

ԱՆՔԻՐՄԻՍ ՄԷՁԵՆ

ԲԻԻՋԱՆԴ ԳԷՉՆԱՆ

(Հեռապատկեր)

 ԵՂԱԽ մէկ մարդ իր անունին չորովը այնքան անվերջ իրարանցում մը հանող մեր հրապարակագրութեան մէջ վերջի սա տարիներուն, ու չերեւցաւ մէկը որ դարտկուած հրապարակէն աջող արդիւնքներ քաղէր չըջահայեաց աչքուցութիւնով մը, ու քիչ անգամ եղաւ մէկը Պօլսի՝ չըջանակներուն մէջ այնքան վարպետ խմբագիր որքան Պ. Բիւղանդ Գէշեան:

Իր գրականութիւնը Իւթիւճեանի հին Մասիսներէն վերջը Արեւելք օրաթերթով սանկ լման տասներեք տարիներ քաղական-ընկերական բաժնին օրագրողը, ու վերջապէս գրական աւերքի մը վրայ ծլող իր Բիւզախիյիոնովը՝ մինչեւ այսօր, օրը օրին պիտի դաւանէի մանաւանդ առաջները՝ աւելի քիչ կեանքոտ ու նուազ խիզախ, որ սակայն հիմալ աւելի յանդուգն ու որոտ շէշտ մը առնել սկսած է թէ պատճառներ կրնային ըլլալ անհատ հրապարակագրի մը աս աջողակ պոռթկումին, որ՝ թերեւս ըսեն ողջմիտ քննադատները, զղրդեցնող արժանիքէ մը աւելի բաներուն մէկ ծնունդն է պարզապէս, չպէտք էր կարծենք վերլուծում մը փորձել աս մասին ոչ-հետաքրքրական բաներ ըսած ըլլալու համար:

Ինքը մէկը եղած է հայ լրագրական կեանքին մէջ, ու պէտք էր ըսել անկեղծ ըլլալու համար ընդհանուր տեսակէտով մը էն շատ սիրուած ու կարգացուած հրապարակագիր-

ներէն մէկը, որուն մեքերով ու ինչուաններով համեմուած աշխարհաբառը, ու հենց մեր մէջ իրապաշտ գրականութեան մը մասին իր դաւանանքը՝ տարբերող պահպանողականութիւն մը վեր հանեն ալ, տակաւին այդ մարդը որ այնքան լաւ սերտած է իր ամեն կարգի ընթերցողներուն ճաշակը, չպիտի խուսափի օրը օրին փչող հովերուն ուղղութեամբ քաղաքականներ խմբագրել, եկեղեցական կամ կրթական մէկ խնդիր յուզել շատ անգամ ստեղծելով նիւթեր անխոնջ մտադրութեամբ մը՝ որ ըսել պիտի տար իր անձին համար թէ մեր մէջ առաջին կարգի թերթ վարել գիտցող մըն է ինքը, պատշաճեցնելով բացատրութիւնը սակայն մեր միամիտ ու շատ խօսք չհասկցող ժողովուրդին համար:

Ու ատոր համար խօսքը չպիտի ընեմ իր լման գրագէտի մը ու իտէպաշտ խմբագրի մը յատկութիւններուն, քանի որ գրագէտ մը եղած չէ ինքը Օտեանի մը գգնտ վեհութիւննովը լեցուն:

Բայց Բիւզանդ Գէշեան՝ իր բովանդակ օրագրութիւնը մինչեւ այսօր քսանըֆինգ եւ աւելի տարիներ գաղափարի ու դաւանանքի տեսակէտով ազդային կրթական, գրական ու կրօնական յայտնի տարուերուններու մէջ որքան ալ իրար հակասող ու յաւէտ պահպանողական փուլերէ անցուցած է, սակայն ունեցած է յախուռն վայրկեաններ կարծես չեղունով մը՝ ամենէն արդար ու ցանկալի պաշտպանողականութիւնը ձեռք առնելով ամուսնալուծութեան եւ ոչ կուսակրօնութեան դատին, նախ 1886 ին մէջ չաբաթաթերթ Մասիւնով ու Արեւելով եւ տարիներ առաջ ալ իր իսկ թերթով: Իրեն հետ միասին՝ ու իրմէ վերջն ալ մինչեւ այսօր ուրիշներութեան աւելի կարողներու բերնով ծեծուեցաւ նոյն խնդիրը, մէկ քանի հին գլուխ լրագիրներու բացատրութիւնովը, որոնք կարծես Աշդեան Սրբադանի պէսերուն օրհնութիւնը վայելէին:

Ատեն մըն ալ կաթողիկոսական ծանօթ խնդիր մը տարբեր կերպով լուծուած կ'ուզէր տեսնել հակառակելով սակայն Մամուլի ողբացեալ խմբագրապետին կարծիքներուն, որը սակայն ամուր հաւատքը եւ ուժը ունէր գէն չարտելու հաւաքական շատ մը ուժեր կարծենք: Ու մինչեւ վերջի աւտեններս իր ուսումնասիրութիւնները, այդ յոգնեցող աշխատութիւնները Պիղմարքի, Նուպար Փաշայի ու Վիգթորիա թագուհիին նկատմամբ ասոնք բոլորը միասին առնելով ակնարկուած վէճերը Ամուսնալուծման ու կաթողիկոսական

խնդրին, պիտի կրնան դադարաւ մը տալ իւր հրապարակա-
գիր իր աշխատելու, ուսումնասիրելու, վիճելու եւ հաւաքե-
լու ձիւրքերուն: Դե՛հ, ինչո՞ւ չըսել սակայն եթէ կարգ մը բե-
ւաններ polemiste ըրին զինքը, ու այս տողերը գրողը անոր
անուան արժանիքի բաժին մը մուրալու համար օրը օրին
գրի առնուած յօդուածներուն եւ նիւթերուն կանգրադատնայ,
չեղա՞ն սակայն դեռ երէկ մեր մէջ հրապարակագիրներ որոնց
քով բարեկրթութիւնը, ճշմարիտ վեճարանողի եւ ընտիր
գրագէտ — խմբագրի ձիրքերը չէին պակսեր, ու չկա՞ն միթէ
այսօր նոյն հրապարակին վրայ գրչի տէր ընտիր խորհողներ
որոնք հարկաւորապէս պիտի շահեցնել սան իրենց անուն մը
համեստ ու օգտակար հրապարակագրի:

Կ'ըսենք ասոնք զգացնել տալու համար որ ինքնօրնու-
թեամբ զարգացած այս մարդը — առանց երբեք ուսած ըլլա-
լու գրականութիւնը ու պատմութիւնը համալսարանի մը
մէջ — անգղիական օրաթերթերու վրայ ձեւած իր Բիւֆան-
դիոնովը ու իր լեզուագիտութեան չորհիւ՝ միայն օրը օրին
իր յօդուածները մրտնդով մեծ գոհացումը ունեցած է կար-
ծես, քանի որ զինքը ուսումնասիրող մը, իր գերին ու պաշ-
տօնին դիտակցող մը պիտի սպասէր սակայն որ Ազգ. Հիւան-
դանոցի հոյակապ պատմութիւնը գրելէ վերջը գրած ըլլա-
աւելի կարեւոր, աւելի պատշաճ տողեր — որ եւ է ուղղու-
թեամբ — գրքի ձեւով, կամ ամեն ուղղութեամբ քանի որ
հրապարակին վրայ ամեն նիւթերու վրայ վեճաքանելու ինք-
զինքին ձեռնահասութիւնը տուած է:

Կը ճանչնանք մեր մէջ խմբագիրներ որոնց բովանդակ
կեանքը հեղինակութեան եւ թարգմանութեան մեծ աղբիւր
մը եղած է ամենէն կրակ տողերը կաթեցնելով սակայն օր-
ուան հարցերուն ու վեճերուն մէջէն ալ: Մենք ի՞նչ գեանի
վրայ կոխենք վատհօրէն զրուցելու որ քսանընիւթ տարուան
մէջ հենց մէկ գիրք գրող հրապարակագիր մը վաղէն Թաքը
աչքառու բաներ պիտի ծնի: Ի՞նչ կը նշանակէ աս ամբող-
ջութեամբ, կը մեռնինք սակայն օրուան խնդիրները ծեծելու
ճարպիկութիւններ, մեծ պահքին կրօնական ու արխանիկ
ընտիր քարոզներ հրատարակել գիտնալու, նախանձախնդրու-
թիւններ, քաղաքական թարմ լուրեր չուա հաղորդելու հո-
գեր, ամենէն ջլթիկ ու ֆոտոսիկ վէպեր եւ Քասեմեան ջուրի
պէս աստա հեղինակութիւններ թերթօնելու աղնիւ վարչա-
դիտութիւնով պարծնաւոր, բայց աւելի հիմնական ու

մնայուն գործեր կը պահանջենք մեր հրապարակի մարզերէն, ասիկա մեր իրաւունքը ու մեր ճշմարիտ պահանջը պիտի ըլլայ: Մամուլեան, Իւթիւճեան եւ ուրիշներ թերթ չիմբազրեցին միայն, օրը օրինի հարցերով չզբաղեցան միայն, անոնց անունին հետ հեղինակ - թարգմանիչի փառքը կցուած է:

Ու ի՞նչ կոիւնքեր, Աստուած իմ, այս մարդուն այս միակ անունին շուրջը տարիներէ ի վեր, վէճ, վէճ, վէճ: Անարգանքները հեղեղի պէս կը պոթկան մէկ չեն, երկուք չեն ու երեք չեն: Լրագրութեան հետեւող խեղճ ընթերցողը կարգաց ու մարտեց զանոնք, առանց ըմբռնելու թէ որքա՞ն խմատ զետեղուած կար փոխադարձուած այդ բանասէներուն մէջ: Այսպէ՞ս կը մղուին վէճերը մեր լրագրութեան մէջ: Անձնական կիրքերը հո՞ն պիտի մարէին, հո՞ն պիտի գտնէին իրենց յագուրդը: Գիտէ՞ք՝ լման տարի մըն է որ Անգղ. ու Ամերիկեան թերթերը շատ տաք վիճաբանութեան մը սկսան, Տիկին Կէլըփ եւ Մ. Մալօք ըսուածները իրենց համախոհներուն հետ կը պնդէին որ Շէյքսպիր կոչուած անձը երբեք հեղինակը չէ այդանուն գործերուն, Լօրտ Պաղօս ինքն է հեղինակը ըսողը այդ թատերգութիւններուն: Ահա թէ կոիւր ինտոր ըրթաւ, ու հետեւիլ պէտք էր թէ Անգղիական գրականութեան մէջ խախտած այդ հիմնաքարին շուրջը տաք ու կատաղած վիճաբանութիւն մը որքան համեստ ու անուշ առաջ կը տարուի եղեր՝ . . . :

Ասիկայ փակադիմ մըն էր պարզապէս վեր հանելու համար թէ մենք որ միմօս հետեւողութեամբ մը կը բերինք կը բարդենք մեր լրագրութեան մէջ օտար ամեն նիւթերը դգացումով ալ, ըմբռնումով ալ ու ճաշակով ալ օտար, ինչո՞ւ չպէտք էր դիտնայինք անոնց աղէկ կողմերուն հետեւիլ: Ու ինչքան ալ արդար տեսակէտներ ունենային իր ու անձին դէմ այդ կծու քննադատութիւնները գրի առնողները, անանկներ որոնց ամեն օր կը հանդիպէինք դէզերով ու որոնց ինքը միակ ինքը, շատ անդամ ալ փէշերուն տակ ժողովտող վարձւորներ կ'ըլլային պատասխանողները, տակաւին կը հաւատանք թէ ունեցած ալ ըլլայ վայրկեաններ մտածելու համար թէ այս ու նոյն օրինակ առիթներով պղտլիկ հաղարներ ալ ունեցած է գիմացը իրեն արժանիքին հետ չափուող: Ու ասիկայ իր կսկիծը մնայ թերեւս եթէ այնքան շուտ մոռցած ու վտարած չէ մտքին մէջէն:

Բիւզանդ Բէչեան ինչ որ չէր կրցած Մասիսներու եւ Սրեւեղին աշխատակից - խմբագրութեամբ շահել, կրցաւ սակայն ձեռք ձգել Բիւզանդիոնի հիմնադրութեամբը որը սակայն իր միջակութիւններուն ազնուականացած հով մը պիտի կրնար տալ ու կապելու ըլլար պիտի անունին շուրջը վարպետորդի օրագրողի մը բովանդակ արժանիքը ճիշտ այնպէս՝ ինչպէս պիտի ըսէր մեր ժողովուրդը, սակարանին մէջ յաջողութիւնը, մէկէն միւսին կ'անցնի շատ անդամ սոսկ վարպետ փլանով մը։

Անկեղծութեան հարկ մ'ունինք տակաւին յայտնելու որ անօգուտ ու վնասակար հրապարակագիր մը երբեք եղած չէ ինքը, ոչ ալ յայտնապէս դործիքը եղած է այս կամ այն մարմինն ձեռքը, զծծութիւններու օրգան մը չէ եղած իր թերթը, ընդհակառակը կղերական ու աշխարհական դասէն ամենէն մաքուր ու անոյշ հոգի գրողներէն շատեր յօժարած են հոն զետեղել մեծ պահքի խորհրդածութիւն մը, աշխատութեան հոյակապ դրուատիք մը, Ասորուշան հոն ուզեց դրել իր փափուկ տողերը, Հորոյ, Տանուտէր - Յարոյ, Գիսակ թէպէտեւ այս թերթին աշխատակիցներու շատ ցանցաւ մէկ թիւը կազմեն, սակայն անոնց արժանիքը քննութեան եւ թարկել խեղկախ պիտի նշանակէր։

Ինքն իր համոզումներուն մարդն է՝ Աղէկ գէշ, Հներեր մարդու որ մինչ իսկ իրմէ տարբեր մտածեն։ Ծայրաստիճան ընթերցող մը եւ եւրոպական հրատարակութիւններուն ուշի ուշով հետեւող մըն է կասկած չկայ բնաւ Ծանօթ կամ համբաւեալ դիւանագէտի մը հիւանդութեան ծանրանալուն տեղեկացած օրն իսկ պատրաստել կըսկսի սրկէ նրկէ թարգմանելով անոր կենսադրականը։ Ու երբ հեռագրեր մահը ծանուցանեն ինք հենց նոյն օրն իսկ սկսած է արդէն իր կենսադրականին։ Միայն մէկ անգամ չփորձեց կարծենք ասի, վերջին ընտրութեանց ատեն երբ միւս օրաթերթերը շարաթերեր առաջ չարել տուին իրապայեան Սրբազանին կենսադրականը ինք կարծենք Կեսարիայի առաջնորդին ներբողեանը շարել կուտար։

Չոր ու դրական միտքի տէր մէկը կերեւնայ կոր։ Զավգակութիւնները չի սիրեր — իրապաշտ դրականութիւնը, ինք ուղէր ըսել — Կը խորչի «Սրիկայ ու անբարոյիկ Զօլայէն» իր իսկ բառով, ու կը դատապարտէ Տաղաւարեանի «Ծննդական գործարաններ», անուն գործը աղտոտ ու հոտած կոչելով

որովհետեւ բժիշկ մը բժիշկէ լեզուով ու շիտակ մարդու լեզուով բաներ մը դրած է։ Ելլել Զօլան, Տաղաւարեան եւ մեր իրապաշտ գրականութեան հետեւողները դատապարտել, ու հեգնել ինչ որ այսօր գրականութիւն անուանով կ'ուզուի արտադրել եթէ ոչ դէմ դէմի ճիգով մը գէթ լուռ կոխ մը շարունակել, չենք կրնար մեկնել ասի։

Բայց այս հոռանքը, առանց մասնաւոր ուղղութեան ու սկզբունքի որ միշտ անորոշ կը պահէ թերթին ոգին ու նպատակը կրնայ գրգռել ընթերցողներուն օրական դպացունքները որոնք աւա՛ղ այնքան շուտ կը ծլին ու վերջ կը տան անհուն դարտակութիւն մը ստեղծելով մէջտեղ, պիտի չարունակուի երկար ատեն ալ մինչեւ որ գրագէտի ու հրապարակագրի անունը մերկանայ չահադէտներու եւ առուտուրի մարդոց շորերէն, ու գտնէ ինքզինքն աւելի լայն ու բարձր ոլորտի մը մէջ։

ՅԱՐՀԱՏ ՆՕՐԻՍ

ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԱՐ

ՊՕԼՍՍՆԱՅ Թերթերու մէջ ծանուցուած իմ մահուան ամօթիւ, Արամ Անտոնեանի յօրինած զաւեշտին երրորդ ու վերջին արարը կը հրատարակէ նոյն այդ Արամ Ծաղկիկ 367 թիւին մէջ, որ մի եւ նոյն ժամանակ կատարած է գլխաւոր խեղկատակի եւ սիրահարի դերերը։

Իմ անձի վերաբերեող այս խնդիրի պատճառով՝ կարծեմ ամենէ առաջ իմ իրաւունքն է խաղին ընթերցան եւ ընթացքին վրայ վերջին տեսութիւն մը կատարել ու թատրը փակել։

Խնդիրը շատ պարզ էր. Իզմիրէն աղաւտ մը, չգիտեմ ինչո՞ւ, Սուրհանդակի դրած էր թէ մեռեր եմ, Արամ Անտոնեան, նոյնպէս չգիտեմ ինչո՞ւ, առանց աջ ու ձախ մտածելու եւ առջին ու ետին նայելու, գրեց թէ Իզմիրի հասած նաւակի մը կ'իւնանան մահս, այս խոշոր սուտը գրելէ ետեւ ոչ ոք չինքն ստիպած էր դայն ջրելու միջոցին ըսել թէ Սուրհանդակէն արտառուած էր լուրը։ Ա՛րդ, ինչո՞ւ սուտ գրեց եւ ինչո՞ւ սուտը խոստովանեցաւ, չգիտեմ եթէ օրինաւոր է այս քաջութիւնները վերադրել ոչ թէ Արամ Անտոնեանի՝ այլ իր խեղկատակի՝ դերին։ Եթէ մեռած իսկ չիմենք։

պէ՞տք էր իմ գերեզմանէ վրէժ լուծել Զօհրապի նորավայե
րու դեմ ծիծաղելի պայքար, անխնայ ծայրայեղութիւն
արտաբերութիւններով ահա այս երկու գլխաւոր կէտերը
մէջտեղ դրած էր Վոսփորէն Արայ, աւելցնելով միանգամայն
այն յիշի ցարը, զոր կրնար ունենալ Արամ Անտոնեան Օս-
քառ Ուսլլաի քննադատութեան առթիւ, Արամ Անտոնեան
փոխանակ ուղղակի պատասխանելու այս կէտերուն, եւ քիչ
մ'ալ մեղմացուցիչ պարագաներ ստեղծելով իր սուտը եւ
վրէժի ոգին թեթեւցնելու՝ աւելի խոր գլտորեցաւ անարա-
մարանութեան անել վիճին մէջ: Իր պատասխանը Արայի գէմ
կը կազմէր դաւեշտին երկրորդ արարը՝ զոր կանոնանէ Արամ
խեղիւսակութիւն:

Բնական էր որ բան մը գրէի, ուստի գրեցի Տեսիլս, թիւ
11 Ա. Մարտի մէջ, ասոր վրայ Արամ Անտոնեան դաւեշտին
երրորդ ու վերջին արարը հրատարակեց, միշտ խաղալով ա-
ռաջին խեղկատակի եւ սիրահարի գերը:

Արամ Անտոնեան իր շարշէ դիմակը իր ձեռքով վար
կ'աւնէ ու կ'ըսէ թէ ես «Տօնքիշօթեան փառասիրութեամբ
աղաոտ եւ ստոր միջոցներ ի դորձ գրեք եմ եւ որով Զօհրա-
պի բոլոր գործերը դատապարտեք եմ եղեր քերականական
սխալի մը համար, եւ այս ծիծաղելի պայքարը մինչեւ հիմա
կը տեւէ եղեր (սուտն ալ այսպէս պէտք է գրել) թէ ես
Զօհրապը չեմ գիտեր եղեր, թէ ինքը, Արամ Անտոնեան՝ Մա-
մուրեանէ, Ոսկանէ եւ Զօհրապէ բաղադրուած երրորդու-
թեան կը պարտաւորի եղեր իր բոլոր գիտցածը, թէ Զօհրապ
միակ է, աննման է, թէ հինէն ու նորէն ոչ ոք հասած է եղեր
անոր ոտքին, թէ Զօհրապը չատ կը սիրէ, կը պաշտէ, թէ զիս
չսիրեր եղեր, թէ որովհետեւ Զօհրապը դատապարտեք եմ,
ինքնալ, Արամ Անտոնեան առիթը դառուն պէս զիս պիտի
նախատէ եղեր եւն. եւն.»:

«Անտոնեան - խեղկատակութեան» մէջ այլ եւս գաղտնիք
չմնաց. երկու տարի առաջ Զօհրապի գործերուն դէմ հրատա-
րակած երկու յօդուածներուս համար՝ որ այդ գործերուն իր-
եւ անյնջելի դատակնիքը կան ու կը մնան, վասն զի հոյա-
կապ չէնք մը անէծքով եւ հայհոյանքով չիլչիլը՝ ըսել թէ
պայքարը միևնջեւ հիմա կը շարունակուի, սուտ մը՝ որ Արամ
Անտոնեանէ միայն ներելի է սպասել, եւ կամ շարունակու-
թիւն մը երեւակայելով համբերել մինչեւ մահս որպէս զի
գերեզմանիս վրայ թքնէ, հիմա ո՞վ է աղսոս ստոր մի-

Նոցները գործադրողը, ո՞վ է Տօնքիշօթը, ո՞ւր տղայութիւնս, մինչեւ ե՞րբ քեզ մօտիկ պիտի ընէ հայ ժողովուրդը:

Գալով իմ Տօնքիշօթութեան, Արամ Անտոնեան « իբր օրինակ իմ յօգուածներէ միայն մէկը կը յիշէ », որ է Զօհրապ, — հոս ալ սուր յիշողութեան կարողութեամբ կ'ուզէ փայլել նա որ նոյն խի իրեն խրեկումն գրածը այսօր կը մոռնայ —: Ամեն անգամ որ Պօլսահայ քանի մը զբողներ ուզեն ինձ դէմ բան մը ըսել՝ խկոյն իրենց մօտը կը դնեն իբր օրինակ ա՛նուն զսպանակին վրայ, եւ ահա իմ գրածներէ Զօհրապն է որ բնւէ կ'ելլէ, իբրեւ թէ այս վերջինը փանքօշ մը եղած լինէր, Զօհրապ՝ « որ իմ մահուան սպասութեան մէջ մասնաւորաբար խնդրոյ առարկայ եղած է », կ'ըսէր Արամիկ, բայց ո՞վ ստեղծեց այդ առարկան, ե՞ս որ մեռած էի, թէ Արամ Անտոնեան որ կարծեցեալ գերեզմանիս առջեւ անոր անունը կը յիշէ դիւ նախատելու համար:

Անցնինք, ինչ որ գրած է Զօհրապ՝ տպուած է, ինչ որ ես գրեցի եւ ինչ որ իր պաշտպանները գրեցին ու զեռ կը գրեն, նոյնպէս տպուած են, եւ այս հրատարակութեանց մէջ ամենէ աւելի Զօհրապի դատապարտութիւնը կնքող թուղթերն են այդ պաշտպաններու խիստ արդարատելի պաշտպանողականները: Անօգուտ եւ աւելորդ է զանոնք մի առ մի պարզելը հոս:

Խոստովանելէ ետեւ թէ երէկուան գրածը այսօր կը մոռնայ, բան մը՝ զոր օրինակն ալ կը հաստատէ թէ Ապրիլ 30 ինչ գրած սուտը Մայիս 7 ինչ կը ջրէ՝ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Զօհրապի մասին երկու տարի առաջ գրածներս չմոռնար եւ դեռ լաւ տունակութիւն մը կ'երեւակայէ Արամ Անտոնեան, եթէ չէր մոռցած, ինչո՞ւ լռեց եւ չփութաց խկոյն իր սիրական կուռքը սրաշտպանելու եւ դիւ քարկոծելով մեռցնելու, ինչո՞ւ սպասեց Իզմիրեան գրուած նամակի մը . . . : Արամ Անտոնեան մինչեւ իսկ Տօնքիշօթէ՞ մը վախցող աղայ է:

Զօհրապի անունը Մամուրեանի եւ Ոսկանի անուններուն հետ կցելու եւ անոնցմով երրորդութիւն մը կազմելու գործին մէջ, Արամ Անտոնեանի կողմէ *excès de zèle* մը երեւան կ'ելլէ առ իր պաշտելի սիրական Զօհրապը, չեմ՝ մեղադրելու Անտոնեանը ասոր համար, վասն զի *folie d'amour* քաջապրուիր, մարդ իր սիրականին նմանը ոչ թէ հոս՝ այլ երկնի մտածին հրեշտակներուն մէջ անգամ չկրնար գտնուել, եւ որպէս զի Արամ Անտոնեան իր ամուսնը դադանի սրահէ, ակամայ

երկու հոյակապ անուաններ ալ կը յիշէ հակառակ իր խոստովանած մոռացկոտութեան, ու միեւնոյն ժամանակ, այսինքն տող մը վերջը կը մոռնայ այդ մեծ անուանները դարձեալ իր ծանուցուած մոռացկոտութեամբ, եւ կը հռչակէ Զօհրապը «հիներուն եւ նորերուն մէջ իբրեւ միակ եւ անսման գրողը», կը կրկնեմ, անմեղադրելի է Արամ Անտոնեանի այդ եփսեմ, վասն զի հիւանդ է ինք, եւ հիւանդ մը դասապարտեցի չե՛ք ըստ իր օրէնսգիրտական տաղանդին . . . : Բայց ինչ որ ալ լինի, ես չեմ ուզեր այս կարգի գովող մը ունենալ ինծի:

Արամ Անտոնեան իր չափէն ու կարողութենէն քիչ մը շատ աւելի բարձր խնդիրներու մէջ ալ կը նետուի կարծելով անշուշտ թէ աջ ու ձախով գծուած ճամբան կրնայ տանիլ զինքը. մինչեւ օրէնսգիրտութեան սահմանները, ու դեռ կը պնդէ թէ Օսքառ Ուայլտ՝ ի բնէ հիւանդ ոճրագործ մը լինելուն համար անիրաւ դատապարտութիւն մը կրած էր:

Արամ Անտոնեան եթէ բարիք մը բնել կ'ուզէ ինքզինքին պէտք է լռէ, որպէս զի չափազանց ծիծաղելի եւ աւելի քան Տօն Քիշօթ մը չներկայացնէ իր անձը: Արամ Անտոնեան պարտի գիտնալ՝ ու եթէ չհաւատար իմ խօսքին՝ թող Զօհրապին հարցնէ, թէ ուր որ օրէնք կայ՝ հոն խիղճը, սիրտը, լալկանութիւնը դեր ու ձայն չունին, ես կը բացատրէի այս դրութեան պատճառները, սակայն անօգուտ է, վասնզի Արամ Անտոնեան ոչինչ կը հասկնայ օրէնքէն եւ օրինաց փրկիստփայտութենէն, հասկնալու համար նա պարտի մաքուր բովի մէջ հալուիլ եւ բոլորովին տարբեր կաղապարի մէջ ձուլուիլ պայմանաւ որ իր մետաղը աղնիւ տեսակէն լինի:

Վերջապէս չնորհիւ իմ մահուան միջադէպի՝ Արամ Անտոնեան իր խսկութեամբը տեսարան ելաւ, ամենքը տեսան ու ճանչցան զինքը, այս բաւական է, եւ այդ Արամ Անտոնեանը Պօլսահայ մամլոյ մէկ ներկայացուցիչն է այսօր, o temps! o mœurs!

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԽՄԲ. ՄԱՆՈՒԹ. — Կ'ըստմանանք որ Պ. Արամ Անտոնեան թերթիս Պօլսոյ թղթակցին ուղղելու տեղ իր խօսքը, կ'դարձնէ զայն խմբագրութեանս դէմ, անտեսելով խմբագրական կանոններն ու պատշաճութիւնները, բան մը որ բնաւ ներելի չէ, քանի որ խմբագրու-

Թիւնս չուղեց այս խնդրոյն մէջ իր խօսքն ըսել, Ստեփանեան էֆ. ի Թողլով հարկ եղածը գրել:

Պ. Անտոնեան կ'նախատէ թերթս՝ զայն իր հանդիսէ հռոմէ անարժան համարելով և իր խելքէն ու մարտէն վեր խնդրէրէր մասն ձգել աքննող հռչակելով, այս թշնամանիկ տողերը Պ. Անտոնեանէ մեզի ուղղուած լինելուն բնաւ չեն կրնար ազդել մեր վրայ, միայն կ'ցաւինք որ օրէնքի վրայ իր տուած բացատրութիւններն որքան արգահատելի նոյնքան և անպատուարեր են իր ունենալ կարծած հըմտութեան, ու վիճաբանութեան մը մէջ ուղիղ խորհելու և պաղ արեամբ պատասխանելու իր անկարողութիւնն և լոկ բան մը գրած լինելու ճիգերով տողածները պարզապէս հակասական լինելէ դատ հասարակ են:

Զօհրապի նկատմամբ իր կոյր պաշտութիւն և «անոր հաւասարող մը թէ անցեալի և թէ արդի գրական ներկայացուցիչներու մէջ չգտնուիրն» հռչակելէ վերջ, պարզապէս ձախող աճպարարութիւն մ'է Մամուրեանի և Ոսկանի անուններու յիշատակութիւնն, անուններ՝ որոնք բնաւ չեն կրնար հաւասարիլ, ըստ Անտոնեանի, իր պաշտած կուռքին, ուրեմն ի՞նչ հարկ այդ կեղծ յիշատակութիւնն իր պատասխանին մէջ, ի՞նչ տեսակ ձեռնածութիւն է այս . . . :

Վերջապէս փակելով այս խնդիրն մեր թերթին մէջ, միանգամ ընդմիջտ կ'յայտարարենք Պ. Անտոնեանի որ խմբագրութիւնս բնաւ իրմէ դասեր առնելու պէտք չունի, թէ իրմէ շատ աւելի լաւ կրնայ հասկնալ թէ ինչ տարբերութիւն կայ օրաթերթի մը եւ հանդէսի մը մէջ, թէ խմբագրութիւնս չունի յաւակնոտութիւնն իր թերթին անթերի դաւանելու և գիտէ փառքի ետեւէ վազող և իբր թէ ժողովուրդի օգտին համար աշխատող կեղծ դիմակաւորներու մէջէն զանազանել ու գնահատել իրաւամբ համեստ, անկեղծ ու ծանրագլուխ աշխատաւորները:

ՆՈՒՐԱՏՈՒԹԻՒՆՔ

ԱԶԳ. ՀԻՄՆԱՆՈՑԻ ՀԱՐԻՐԱՍԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ

Կ. Պօլիս	Ամեն. Տ. Մաղաքիա Ս. Արքեպիսկոպոս		
	Օրմանեան	Օ. Ո.	10
	Դեր. Տ. Հմայեակ Եպս. Դիմաքսեան		1
	Աբիկ եւ Մաթուս Էֆէնտիք Ունճեան		10
	Գառնիկ Էֆէնտի Զամբարձումեան		3
	Յակոբ » Գորեան		1
	Երեւում » Փափազեան	Ա. Ո.	2
	Լեւոն » Չիլճեան	ԴՐՇ.	40
	Դրիգոր » Օվաճղեան		20
	Գառնիկ » Տէօքմէճեան		20
Պոնոփա	Նուպար եւ Մեարպ Էֆը Նուպարեան	Ֆ. Ո.	1
Զմիւռնիս	Թորոս Էֆ. Սահակեան (ոսկերիչ)	Օ. Ո.	1
Ատորախան	Արիստակէս Եպս. Սեդրակեան	10 օրինակ	Յովհ. Եպ. Շահխաթունեանցի կենսադրութիւնը եւ 10 օրինակ Քահանայական Խնդիր

ՃԵՐՄԱԿ ՈՒ ՍԵՒ

ԿԱՆԱՅԻ ԶԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՔՍԵԼԻԹՍ նոր չէ՛ ամեն անոնց համար որ քիչ թէ չատ ուսումնասիրած են մարդկային երկու սեռերու բնաւորութիւնները, հետեւած անոնց հոգեկան եւ բարոյական բնածին ազդեցութեանց դանաղան եւ անլատեսակ պարագաներու մէջ։

Անուրանալի է որ չարութիւնն սերտ առնչութիւն մ'ունի գրեթէ միշտ բնաւորական յատկութեանց հետ, որով համեմատաբար կ'ընթանայ մարդու հետ ամեն ժամ ու վայրէկեան, բայց կան էակներ որ աւելի շատ վարակուած են այն ունակութեամբ, կան նաեւ որ շատ քիչ ունին այդ սերմէն

իրենց ներքինին մէջ, կան նաեւ որ չեն սքողեր իրենց այդ չարակամ բնասորութիւնն եւ զայն բացարձակօրէն ալ արտայայտելու չեն վարանիր երբ առիթն ներկայանայ, երբ այդ սպասուած առիթն չունենան, զայն ստեղծելու ճարպիկութիւնն կ'ունենան սրտի անբացատրելի պէտք մը զոնացնելու չափ հաճոյք եւ սփտիանք զանելով իրենց յարգարած պարտագային մէջ :

Բայց անմերժելի խնդիր մը կայ որու մասին չեմ կրնար լռութեամբ անցնիլ : Չարութեան սկզբունքն մարդիկներէ աւելի նախ զեղեցիկ սեռին մէջ ծնունդ առած է եւ մինչեւ այսօր այդ ուղղութեամբ է որ կ'շարունակուի : Գեղեցիկ սեռն որ մեր ամեն մեղքերու, ցաւերու, տառապանքներու, վշտերու, եւ շատ ու շատ դժբաղդութիւններու սկզբնապատճառ կ'ըլլանինք իրաւամբ, չարամտութեան լաւ է ըսել չարասրտութեան մէջ կ'դերագանցէ տղեղ սեռն, այս մասին կան ու կ'մնան եւ ամեն օր կրնան դիտելի ըլլալ հազարաւոր օրինակներ որոցմէ մին սոսկ կուղեմ յիշել :

*

Հիանալիօրէն, պերճօրէն զարգարուած, ծանրագին դուրեւրով եւ թանկագին կահկարասիներով օժտուած տուն մը երեւակայեցէք իր ըստը յարակից մասերով, ուր ճաշակի ներգաշնակութիւն մը կ'փայլի, արդ՝ այդ տան տիրուհին որ Նգեմի մը մէջ գրեթէ կ'գտնուի, որու մէն մի խօսքն ու փափաքն իբր հրամաններ կ'գործադրուին անթերի կանոնաւորութեամբ եւ ճշտութեամբ մը, ունենայ հակառակ իր նորատի տարիքին, հակառակ իր համակրելի շեշտին, իր սիրալիր ձեւերուն եւ նաեւ իր հրապուրելի գեղեցիկութեան՝ դժոխային սիրտ մը, սիրտ մը՝ որ կրնայ սոսկուտ ազգել ամենէ անվեհեր ու խիզախ մտքին անգամ :

Իր ամուսինն երիտասարդ նէրա պէս, հարուստ, համուկրելի՝ երազ մ'ունի լսի, դո՛ւ ընել իր կիներն եւ երջանիկ ապրիլ նէրա հետ : Կրնա՞ք երեւակայել երբէք որ այդ կիներն ինքզինքն դժբաղդ կրնար նկատել, կրնա՞ք երեւակայել որ ժամանակին՝ հակառակ իր կամքին ու ձկտումներուն այդ ամուսինն ընդունած ըլլալուն համար խուլ ոխ մը պահած ըլլայ անոր դէմ, կրնա՞ք երեւակայել որ այդ հրեշտակային դիմա-

դժերով կլինին սրտանց փափաք մը միայն ունենայ, եւ այդ փափաքին իրականութիւնն տեսնելու համար ամեն ժամ ուրողէ մտածէ անոր վրայ եւ իր ամուսինն չհաղթեալեան ամենէ փառնորդուող ձեռնադրեալութիւնն միջամուխ ընելու աշխատի, անոր կործանումն եւ այդ կործանումէն ետք՝ հետեւեւիք ապերժանկութիւնն ու դառն դժբաղդութիւնն վայելելու համար, է՛հ, այս ամենն շինծու կրնան երեւիլ, բայց իրականութիւններ են :

Այդ կլինին որ աղքատիկ ու համեստ ընտանեաց աղջիկ մ'է, պիտի չսերէ երբէք իր ամուսնոյն որ հակառակ իր սրղի փափաքներուն, ոսկիներուն զօրութեամբ տիրացած ըլլայ իրեն : Ուստի իր վրէժն կուղէ ամեն, իբր ռիւսերիմ թշնամիէ մը, կուղէ աղքատացնել զայն, իր աղջկութեան վիճակին հաւատարմութեամբ եւ այդ վիճակէն աւելի վար իջեցնել, եւ ինչո՞ւ, որպէս զի կարող ըլլայ իր լեզուին եւ սրտին մէջ թանձրացած թոյնին ազատ ելք մը տալ եւ իր ամուսնոյն երեսն ի վար պոռալ թէ չսիրեր զինք, թէ չէ սիրած զինք եւ թէ իր ոսկիներուն զօրութեամբ իր անձին թէեւ տիրացած է, չէ կրցած երբէք տիրանալ իր սրտին, թէ ոսկիներն այսօր կան վաղը չկան եւ թէ ինք ինչի կրնայ ծառայել առանց այդ դեղին կըրոր ոսկիներուն :

*

Նիւթէս չեմ ուզեր չեղիլ փնտռելու համար այն պատճառներն որոնք անուղղակի առիթ տուած են այդ ապերժալիկ ընտանեաց կազմութեան, միայն կ'աւելցնեմ թէ, ընդունելով մէկտեղ որ այդ կլինին հակառակ իր հակումներուն ստիպմամբ ընդունած ըլլայ այդ երիտասարդն իբր ամուսին, արդեօք կրնայ չքմեղանք մը գտնել, հինգ տարուան ամուսնութենէ մը վերջ, զայն ատելուն մէջ, եւ իթէ ամուսինն նոյն փոխադարձ զրութեան մէջ գտնուէր եւ չսիրէր իր կլինն, պիտի կրնա՞ր նէրա չափ ծայրայեղ հպատակներ եւ կործանարար ծրագիրներ որոճալ, չեմ կարծեր, ուրեմն թող չհեղաւայ գեղեցիկ սեռն եթէ դարձեալ ըսեմ եւ իմ հաւատքիս մէջ հաստատ մնալու ստիպում կրկնելով թէ կլիներն աւելի չար են էրիկ մարդերէն :

ՆՈՒՐՉԱՆ

Լ Բ Ե Ք Ե Ղ

Ս. Առաջնորդ Հայրն որ պահ ըր պարսիկսն էր իր յօղացաւեն, վերսին սխած է տառապիչ նոյն հիշանդութեանք, որուն կ'ընկերանայ հստե ախորժակի յաւստ պակասութիւն ըր. ինչ որ յօղացաւեն աւելի վասնոյժ էր տխար կ'ձգէ զինք. քծիշկներու յանձնարարութեան համեմատ քէ անհրաժեշտօրեն պիտի ունի օղախոխութեան, սակայն Ն. Սրբազնութիւն դեռ չէ որոշած օղախոխութեան յարմարագոյն էր շաւագոյն վայրն. Շուտափոյր էր կատարեալ առողջութիւն կ'ընադրենք ընդ սիրեցեալ Առաջնորդ Հօր՝ ի մխիթարութիւն իր անձին էր իր սիրեցի հօտին:

Ս. Հայրապետն յատուկ կոնդակաւ արտօնած է Զմիռնիոյ վիճակին Առաջնորդական Տեղապահ Արժ. Տ. Յովհաննէս Բախանայ Միւսատեանը՝ կրեշ Լանջական եւաջ, ի վարձատրութեան իր երկարամեայ քանակաշխատեան անքաւսիր պաշտօնավարութեան. Ս. Առաջնորդ Հայրն հրաւիրեցով քանակաշխատեան անոնց ներկայութեան յանձնած է Տէր Յովհաննէս Հօր Կարողիկոսական կոնդակն, շնորհաւորեցով զինք որ արժանացած է այս Հայրապետական վարձատրութեան: Եւքազրութիւնս կ'շնորհաւորէ Արժ. Հայրն՝ սոյն Հայրապետական զեմ հասման էր վարձատրութեան համար որոն արժանի է իրաւամբ:

Հիւանդանոցի հարիւրամեայ Յոթեղեանի առքիւ նուիրատրութիւնք դեռ կ'շարունակուին. ինչպէս կ'ստեղծուի ներկայ քունով հրատարակուած ցուցակէն. որախաշի է տեսնել որ անեն կողմերէ քարեւոր անհասք կ'փութան զորձակաւապէս ըստանակցի Յոթեղեանին էր այսպէս պատկեր այս քարեւորական ձեռնարկին յաջողութեան համար տաժուած ակնկալութիւններք: Այս առքիւ կ'ստեղծականք քէ Տեսն. Երրորդը, Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը էր Յոթեղեանի Յանձնաժողովը՝ նախագահութեամբ Ս. Առաջնորդի՝ խառն հասի ըր մեք որոշէր են որ Յոթեղեանի նուիրատրութիւններէ ցարդ գոյացած էր դեռ գոյանալիք ամբողջ գումարը՝ որ Բրեքի-Լիօնէի պակսան զորոշած է, անձեռնմխելի մեկայ էր յարմարագոյն առքիւ զորձածուի հաստատար կաշուածի ըր շինու. քեան կրտ գեմանէ՝ Հիւանդանոցի հաշոյնը:

Ս. Մարտիկան եւ Ս. Հովհաննէան. վարժարանաց տարե-
կան գրաւոր հարցախնդիրներն սկսան ամսոյս 10 ին.
իսկ բերանացի քննութիւններն պիտի կատարուին 17 ին եւ
սեւեռն մինչեւ 28. Կ'ըսենք թէ Ազգ. Վարչութիւնն որոշեր է
սոսացիկայ դպրոցական տարեշրջանին վեցերորդ դասարան մը
բանալ՝ եթէ բաւականացաւ թուով աշակերտներ զտնուիլն նոյն
դասարանը՝ կազմող. այս գեղեցիկ որոշումը մեծ գոհունակու.
թիւն կ'պատճառէ ինչպէս մեզ անշուշտ նաեւ ամեն կրթատե-
ր ծնողներու:

Հոգատար Որբախնամ Բնկերութեան միամեայ գործառ-
նութեանց Տեղեկագիրը (1901 Ապրիլ 1 - 1902 Մարտ 31)
ստացանք, որմէ կ'երեւի թէ սոյն շրջանին մէջ եւս Բնկերու.
թեան պահեստի գումարին վրայ համեմատաբար զգալի յաւե-
լում մը եղած է, արդիւնք բարւոյ մասնաւարտութեան եւ
հանրային օժանդակութեան, որով Բնկերութիւնը կ'յուսամ
մօտիկ ապագայի մը մէջ պակշտած տեսչէ սեփական շէնքի
մը տէր ըլլալու ակնկալութիւնը. ճերմակեղինաց կարերու եւ
մետաղաւորի ճիւղն գրեթէ անընդհատ գործած է շոշափելի ար-
դիւնք գոյացուցած է յօգուտ Հաստատութեան, եւ թեպէտ ձեռա-
գործի ապաւորանքներու ստիպողականութեան հետեւանօք՝ դա-
սախօսութիւնք մասնաւոր ընդմիջումներ ունեցած, սակայն
որքունիք իրենց կրկնակի ճիգերով յաջողած են զգալի յառաջ-
դիմութիւն ընել ուսմանց զանազան ճիւղերուն մէջ: Բնկերու-
թեան անդամուհիներու տարեկան վճարմանց գումարն եղած է
5176 դրշ. բաժանորդներէ գոյացած է 27014 դրշ. եւ նուիրա-
տութիւններէ 4449 դրշ. իսկ ծաղիկփունջերու հասոյք 435
դրշ. ասոնցմէ զատ զանազան բարեւեր ազգայիններու կողմէ
եղած են ուշետի, հանդերձեղեկի, կարասիի եւ այլ իրեղեկնե-
րու նուերներ:

Հովհաննէան - Կրթասէր Բնկերութեան Մանկապարտեզի
փակման հանդէսը կատարուեցաւ ամսոյս 5 ին՝ ծնողներու
ընտիր բազմութեան մը ներկայութեան, շատ սիրուն եւ հաճո-
յալի եր այս մանկական հանդէսը որոշ ոգեւորութեան հա-
մար ոչինչ խնայեցին պարտեզի սանիկները եւ իրենց երգերով,
խաղերով, պարերով եւ արտասանութիւններով ոչ միայն ա-
խորժելի ժամանց մը վայելէրու առիթը ընծայեցին հանդի-
սասեւ ծնողաց, այլ եւ իրենց կրթութեան մասին տարուած
ջանքերն արդիւնաւորած ըլլալու ապացոյցը տուին եւ շա-
տաւորութիւն քողոջին հանդիսականաց վրայ: Մրցանակներ

սրուեցան յաջողակ սաներուն, ինչպէս նաեւ վկայականներ պարսեզի մի քանի աւարտաւարժ մանուկներուն:

Կրթարան — Որբանոց ի Կիպրոս. — Մտացանք սոյն հաստ. տոթեան Ե. տարեշրջանի տեղեկագիրը (1901 Մարտ 1—1902 Փետր. 28) սպռնած. Որբանոցին սեփական սպարանին մէջ. Խնամակալութիւնը կ'յայտենք թէ՛ շնորհիւ նուիրատուութեանց՝ կարող եղած է անցեալ տարուան պէտքերը հոգալէ եւ Տպարանի համար ալ իբր 52 անգ. ոսկի դրամագումիւ մը յատկացնէ. չէ յետոյ՝ 150 անգ. ոսկի եւս աւելցնել իր պահեստի գումարին վրայ որ այժմ հասած է 500 անգ. ոսկոյ. յետոյ կոչում կրէի մարդասէր ազգայնոց առաստձեռնութեան՝ որպէս զի այս գումարը հասնի այնպիսի ֆանակութեան մը որով կարելի ըլլայ այս մարդասիրական հաստատութիւնը վերածել մեծացուն կրթարանի մը որ ունենայ կարեւոր քաժին մը տնտեսական շուսաւորութեան գործին մէջ: Կրթարան — Որբանոցի սոյն տարեշրջանի ֆինոքիւնները կատարուած են Փետրվարի վերջին շաբթու մէջ եւ գումարացիք արդիւնք տուած. նոր զարկ տրուած է անգլիերէնի ուսուցման՝ թուն իսկ անգլիացի ուսուցիչ մը պաշտօնի կոչելով. աշակերտաց իմացական եւ քարոյական դաստիարակութեան նպատակով է նաեւ կիրակնօրեայ շաբաթը որ հրահանգիչ ընթերցումներ կ'ընեն եւ օգտակար հաստատութիւններ կ'արտասանուին. սոյն շրջանին մէջ եղած են վեց ընթացաւարտներ. գալով արհեստական փառքին՝ դերձակութեան եւ կոշիկահարութեան վարժութիւնները յատուկ վարպէներու առաջնորդութեամբ կանոնաւոր կերպով շարունակուած են եւ աշակերտաց համար պէտք եղած զգեստները եւ մուգակները Որբանոցին մէջ պատրաստուած Այս հիմնդերորդ տարեշրջանի ծախուց համագումարն եղած է 341 անգ. ոսկի. 18 շիշին եւ 10 քէնի. որոնք զեղծելով 20 ոսկի. յաջորդ տարուան համար մնացած պաշարի եւ արհեստական նիւթերու արժեքը՝ կ'մնայ իբր 322 ոսկի գումար ծախուց. իսկ նուիրատուութիւններէ, քաշակաւոր աշակերտներէ, վիճակահանութեան, քաշակաւոր անկախացումէ, եւն. գոյացած է մօտաւորապէս 600 անգ. ոսկի:

Ա. Ա. Մ.

ՔԱՂԱՔԱՔԱՔԱՔԱ

ԵՐԵՍՈՒՆ եւ երկու տնտեսան պատերազմէ մը յետոյ, վերջապէս տալով ջաղաքակիրթ աշխարհն գոհութեամբ լսեց Դրամավաթի պատերազմին վերջ մը գտնելն եւ հաշտութեան վերջնական կնքման լուրն։ Պօէր պատուիրակներն որոնք Վէրէնիմիսկի մէջ հաւաքուած էին հաշտութեան վրայ խորհելու եւ որոշում մը տալու, կ'համաձայնին եւ անցեալ ամսոյն 30 ին (Ն. Տ.) լորտ Քիշներ կ'հաղորդէ Անգլիոյ պատերազմական պաշտօնատան թէ Պօէր եւ Օրանժ պետերու եւ լորտ Միլմերի ու իրեն կողմէ ստորագրուած է հաշտութեան դաշնագիրն։ Այս լուրն մեծ ոգեւորութիւն եւ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ Անգլիոյ ամեն կողմերն եւ ժողովուրդի ցնծութիւնն անհկարագրելի կ'ներկայացնեն եւրոպական թերթերն։ Մը. Պալ-Ֆուր' կառավարութեան ներկայացուցիչն երեսփոխանական ժողովոյ մէջ՝ պաշտօնապէս կ'հաղորդէ երեսփոխանաց հաշտութեան կնքուին եւ կնքուած դաշնակցութիւնն ամբողջութեամբ, որով Պօէրը գէնընկէց կ'լինին եւ կ'ընդունին իբր իրենց վեհապետն Անգլիոյ թագաւորն, թէ պատերազմական բոլոր գերիներն եւ պատերազմիներն ազատ պիտի մնան ամեն տեսակ նկատումներէ եւ իրենց ազարակներն պիտի վերադարձուն, թէ Հոլանտական լեզուն գործածելի պիտի լինի դպրոցներու մէջ, թէ կառավարութիւնն ամեն տեսակ դիւրութիւններ պիտի տայ Պօէրներուն եւ ի հարկին նսու ջանք մը տարի անտուկոս դրամագլուխ որպէսզի ժամ յառաջ կտրին Զէնցնել իրենց երկիրն եւ վերահաստատել իրենց կործանած կամ աւերած ազգաբնիկներն ու քնակութիւններն, վերջապէս քացի լինջնօրէնութիւնէ Պօէրը թերեւս իրենց նախկին վիճակէն աւելի գոհացուցեց դրութեան մը մէջ պիտի գտնեն իրենց զիրենք ժամանակի ընծացելն մէջ։ Այս դաշնագրի պայմաններն լաւ տպաւորութիւն մը թողուցին առհասարակ Անգլիացւոց վրայ եւ վեհաձնական նկատուեցան, իրաւ է որ Պօէրը այլ եւս սկսած էին վիսաթի եւ պատերազմի անել վիճակին վրայ մտածել եւ ինչպէս կ'ապացուցանեն ամեն օր լորտ Քիշներէ հասած հեռագիրներն, Պօէրը գոհունակութեամբ մը գէնընկէց կ'լինին եւ արդէն սկսած են համակիր աջօով նայել իրենց դէմ պատերազմող Անգլիացի զօրքերուն։ Անգլիացւոց համար հաշտութեան սցս

ուրախառնիմ կնշուով մեծ զարկ մ'ականծ էր տալ, պատրաստուելու համար Էստուրո թագաւորի թագադրութեան հանդէսներուն, որոնք արդէն կ'գուշակուէին թէ աներեւակացի կերպով փառացեղ ու մեծադրոյդ պիտի լինին, սակայն դժբաղդաբար անակնկալ պատրանքի մը զոն գացին Սնգլիացի ինչպէս նաեւ Սնգլիական զառնաւայրերն, որովհետեւ վերջին հեռագիրք կ'գուժէին Էստուրո թագաւորի հիւանդութիւնն եւ այդ պատճառաւ վերաբուժական անհրաժեշտ եւ բուական վասնզաւոր գործողութեան մը կնիմարկուին, որով թագադրութեան հանդէսներն անպայման կ'յետաձգուէին քսնի մ'ամիս ետքի:

Յրանապի հանրապետութեան նախագահն Մ. Լուպէ որ դէպի Ռուսիա ուղեւորած էր՝ կ'ըստնայ, վայելելով Յրանապի զինակցին կողմէ փառացեղ ու ոգեւորեալ ընդունելութիւն մը եւ հազիւ Բարիկ դարձած կ'սկսի գործի, Վալտէյ — Ռուսի դահլիճին հրաժարմամբ նոր նախարարութիւնն ընտրելու եւ արմատական Մ. Գօմպ կ'յաշողի՝ նախագահի հրաւերին վրայ՝ կազմել նոր դահլիճն, որու մէջ կ'մնան նախորդ դահլիճէն արտաքին գործոց նախարար Տէքասէ եւ պատերազմական գործոց նախարար Զօր. Սնորէ: Նախարարապետն երեսփոխանական ժողովոյ առջեւ կ'ներկայացնէ իր ծրագիրն որ գրեթէ շարունակութիւն մը պիտի լինի Վալտէյ — Ռուսի քաղաքականութեան: Պ. Գօմպի յայտարարութիւնն մեծահասնութեան կողմէ վստահութեան քուէով մը կ'ընդունուի, թէեւ չկարծուիր թէ Պ. Գօմպ յաշողի իր նախորդին պէս ճարպիկութեամբ ու տոկունութեամբ դէմ դնել հակառակ կուսակցութեանց ընդդիմութիւններուն եւ երեսփոխանութեան մէջ անոնց լարած ծուղակներէն պրծիլ:

Մարդինիջի աղէտն եւ Սէն — Բիէր քաղաքի հիմնայատակ կորուստն շատ խոր եւ տխուր տպաւորութիւն մը թողոց ոչ միայն Յրանապի այլ նաեւ օտար երկիրներու մէջ եւ ամեն կողմէ նպաստներ կ'հասնին կարելի եղածին չափ դարման տանելու Մարդինիջի աղէտին, ուր դեռ կ'շարունակուին հրաքիւսքին ժայնքումներն եւ տատանումներն, ժողովուրդն անաբէկ կուգէ փախչիլ կղզիէն եւ Յրանական կառավարութիւնն ամեն կարելի ղեկընդործներ կ'ընծայէ խեղճ ժողովուրդին այս մասին:

Երբեակ զինակցութեան մասին թէ Աւստրիոյ եւ թէ Իտալիոյ նախարարներն կարեւոր յայտնութիւններ կ'ընեն, որով

այդ նիզակակցութիւնն կրկին կ'երկարածգուի այսպէս իբր գլխաւոր երաշխիք մը նկատուելով խաղաղութեան ամուր պահպանման:

Հոլանտայի նորատի թագուհին որու ծանր հիւսմողութիւնն արդէն գրած էինք, բոլորովին ապաշխած սկսած է զբաղիլ կառավարական գործերով: Իսկ Ալֆօնս ԺԳ. թագաւորի դաժադրութեան հանդէսներն կ'ըմանն եւ նորատի թագաւորն կ'սկսի ձեռք առնուլ կառավարական դէկն:

ՍԲՐՈՒՆ ՆՈՒԷՐ ՍԸ

ՇԱՏ աղուոր զրոյկ մը պիտի նուիրենք մեր յաժանորդներուն մօտեւ, ինչպէս խոստացած էինք սակէ անայ, ու պիտի ջանանք մասնաւորապէս ճաշակաւոր սպագրութեամբ մը աւելի հրապուրիչ դարձնել զայն: Ասով կուգենք ցոյց տալ թէ մենք մեզի պարտք տեսած ենք կարելի եղածին չափ առաջօրէն փոխարինել մեր քերքին համար եղած ընդունելութիւնը:

Գրոյկը — որու անունը յաջորդ քիւով պիտի ծանուցանենք — մեծապէս պիտի շարագրգռէ գրեթէ ամեն կարգի ընթերցող, եւ որուն առաւելութիւնն է հաճելիի ու կրթիչի հանգանակները կրկնապէս միացնելը:

Պէտք է զիսնայ որ տարեկան յաժանորդներու իրաւունքն է միայն այս նուէրը:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

32^{րդ} Երջան

1871-1882

ԲԱՅԱՆՈՐԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

ԵՒ ԱՅԼ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Ա. Մամոյ քաժանորդ գրուիլ փափաքողները կրնան ուղղակի խմբագրութեանս դիմել կամ հանդիսիս Պատ. Գործակալներուն, սրոյ միջոցաւ կրնան ստանալ իրենց թերթերը: Բաժանորդագրութիւնք կ'սկսին թիւ 1 և և 13 է:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ամսօրա	—	Մէծ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԷՖ. ԽԱՆԴԱՍՏՈՒՐ
Ատաբազար	—	» ՍՏԵՓԱՆ » ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
Գանձիրէ	—	» ՕՀԱՆ » ԽՆՏԱՄԵԱՆ
Երզնկա	—	» ՊԱՐՈՅՐ » ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ
Էնկիւրի	—	» ԴԱՆԻԷԼ » Յ. ԱՇԸԳԵԱՆ
Թրիփոլի	—	» ՍԻՐԱԿԱՆ » Յ. ՔԸԼՈՋՃԵԱՆ
Խարբերդ	—	» ՌՈՒՔԷՆ » ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կ. Պօլիս	—	» ՎԱՐԴԱՆ ԷՖ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (Պայպլ Հատուգ)
Կիրասօն	—	» ԳԱԼՈՒՍՏ ԷՖ. ԽՏԵՑԱՆ
Հալէպ	—	» ՎԱՀԱՆ » Յ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ
Մալաթիա	—	» ԳՐԻԳՈՐ » Յ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մանչսթըր	—	» ՍԻՄՈՆ » Յ. ԶԱՔՐԵԱՆ
Մարգուան	—	» ԱԻԵՏԻՍ » Կ. ԿԻԻԼՊԷՆԿԵԱՆ
Շ. Գարահիսար	—	» ԱՐՄԵՆԱԿ » ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ
Չիգակո	—	» Մ. Մ. ԷՖ. ԳԱՐԱԿԱՎՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.
Պանաղրմա	—	» ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ԷՖ. ԿԻԹԱՌԵԱՆ
Պարտիզակ	—	» ՍՏԵՓԱՆ ԷՖ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Պրուսա	—	» ՅՈՎՀ. » ՇՈՒՊԱՐԱԼԵԱՆ
Սամսոն	—	» Լ. ԵԴ. » ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Սեբաստիա	—	» ԱՐՄԵՆԱԿ » ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ
Սիվրիհիսար	—	» ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ » Գ. ՀԷԼՎԱՋԵԱՆ
Տիարպէֆիր	—	» ՊՕՂՈՍ ՎՐՇ. » Յ. ԳԱՐՐԻԷԼԵԱՆ

Ռ. Խմբագրութեանս միջոցաւ քաժանորդագրուողք պարտաւոր են իրենց տարեկան կամ վեցամսեայ վճարումն ուղղակի խմբագրութեան գրկելու:

Գ. Բաժանորդագրութիւնը վճարելի է Ալեքսիի ուղղակի գրամով և անուղղակի խզվածքով (20 զրուշնայ գրուշմէ մէկ մէծիտի հաշւով) փոխ-Դրով, բողբիս կամ Կ. Պոլսոյ հրապարակի վրայ քաշուած կամ Յամանեան, Աւստրիական ու Եւրոպական Մանստ - Բոս-գով :

Դ. Խմբագրութիւնն պիտի դադրեցնէ թերթերու առաքումն այն բաժանորդներուն որ մի քանի թիւ ստանալէ ետեւ՝ կ'ապագեն բանեցիկը ուղարկել :

Ե. Հրատարակութեան համար զրկուած, բայց ունի պատճառաւ անտիպ մնացած յազուած ու գրուած ետ չեն զրկուիր: Ղրկուած յոգուածք թղթին միայն մէկ երեսին վրայ պէտք է գրուած լինին ի դիւրութիւնն :

Զ. Նոյնպէս անպատասխանի կ'մնան այսպիսի զանգուածեան առ-թիւ գրուելն խնդրուած ունի բացատրութիւնն :

Է. Ընդունելի չեն անվար նամակ կամ ծրար :

Ը. Խմբագրութիւնն պատասխանատու չէ այն բաժանորդաց որք իրենց անզգափութութեամբ չեն ստանար թերթերն, իսկ այն բաժանորդներն որ հիշուած թերթերն չեն ստանար, ժամանակին կ'արտատուորին իմացնել խմբագրութեան, տարին լրանալէն վերջ ունի այսօրինակ առարկու-թիւներն իրենց չեն :

Թ. Պետք ծանուցելն թերթիս մէջ ամեն շոր հրատարակութիւններ շրջմէն թերթի օրինակ կ'զրկուին խմբագրութեանս :

Ի. Մամուլ կ'հրատարակէ նաև ծանուցումներ շատ չափաւոր չենթով :

ԺԱ. Ա. Մամուլ իբրև յաւելում տպելու առաջարկ կ'ընդունի գրամական մասնաւոր վճարմամբ :

ԺԲ. Են նամակ, դրամ, գիրք եւ այլն պէտք է ուղղել առ խմբագրութիւնն :

Հասցէ

م. ماموريان مخدومی ازمير

Մ. Մամուրեան Արդի — Իզմիր

M. Mamourian Fils — Smyrne

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

24	թիւի	դրշ.	արծ.	60	Քաղաքիս	համար
24	»	»	,	70	Քաւառաց	,
12	»	»	,	35	»	,
24	»	Ֆրանք		15	Արտասահմանի	,
24	»	Բուպի		6	Ռուսաստանի	»

ԳԻՆ Յ ՂՐՈՒՏ

au couvent des R. R. P. P. Mechitaristes
VII Méchitaristengasse 4
VIENNE